

Algemeen ambtsbericht Armenië

Redacteur(en):
DPV/AM

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
070-3484775

maart 2003

	<i>Pagina</i>
Inhoudsopgave	
1 Inleiding	4
2 Landeninformatie	6
2.1 Basisgegevens	6
2.1.1 Land en Volk	6
2.1.2 Geschiedenis	7
2.1.3 Staatsinrichting	9
2.2 Politieke ontwikkelingen	14
2.2.1 Verkiezingen	14
2.2.2 Interne politieke verhoudingen	16
2.2.3 Yerkrapah	18
2.3 Veiligheidssituatie	19
2.4 Sociaal-economische situatie	19
2.5 Reis- en identiteitsdocumenten	22
3 Situatie in Nagorny Karabach	24
3.1 Ontstaan conflict over Nagorny Karabach	24
3.2 Basisgegevens Nagorny Karabach	25
3.3 Samenstelling bevolking Nagorny Karabach	28
3.4 Positie etnisch Azeri in Nagorny Karabach	28
3.5 Politieke onderhandelingen over Nagorny Karabach	29
3.6 Mensenrechtensituatie in Nagorny Karabach	29
3.7 Dienstplicht in Nagorny Karabach	30
3.8 Positie Fidaï	32
4 Mensenrechten	34
4.1 Juridische context	34
4.1.1 Verdragen en Protocollen	34
4.1.2 Nationale Wetgeving	35
4.2 Toezicht	37
4.3 Naleving en schendingen	38
4.3.1 Vrijheid van meningsuiting	38
4.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering	40
4.3.3 Vrijheid van godsdienst	41
4.3.4 Bewegingsvrijheid	44
4.3.5 Rechtsgang	45
4.3.6 Arrestaties en detenties	47
4.3.7 Mishandeling en foltering	49
4.3.8 Doodstraf	50
4.3.9 Krijgsgevangenen	51
4.4 Positie van specifieke groepen	52
4.4.1 Etnische groepen, algemeen	52
4.4.2 Jeziden en Koerden	53

4.4.3	Etnisch Azeri	54
4.4.4	Positie etnisch Armeniërs	57
4.4.5	Positie van politieke groepen	57
4.4.6	Dienstplichtigen	58
4.4.7	Homoseksuelen	63
4.4.8	Vrouwen	64
5	Migratie	66
5.1	Migratiestromen en –oorzaken	66
5.2	Opvang van vluchtelingen en binnenlands ontheemden	66
5.3	Minderjarigen	68
5.3.1	Wettelijke bepalingen	68
5.3.2	Opvang en voogdij	69
5.4	Activiteiten van internationale organisaties	70
5.4.1	VN-activiteiten	70
5.4.2	Raad van Europa-activiteiten	71
5.4.3	OVSE-activiteiten	71
5.4.4	UNHCR-activiteiten	71
5.4.5	ICRC-activiteiten	72
5.5	Beleid andere Europese landen	73
6	Samenvatting	75
	Literatuurlijst	78
	Bijlage(n)	80
I	Aanvragen van asielzoekers uit Armenië	80
II	Lijst van gebruikte afkortingen	81
III	Topografische overzichtskaart van Armenië in de Kaukasus	83
IV	Topografische kaart van Armenië	84
V	Topografische kaart van Armenië en Azerbaidzjan met ligging van Nagorno Karabach	85

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in Armenië beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Armenië en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Armeense asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere algemene ambtsberichten over de situatie in Armenië (laatstelijk 15 augustus 2001). Het algemene ambtsbericht beslaat de periode van september 2001 tot en met februari 2003.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie uit openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, verschillende niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordiging in Tbilisi en andere diplomatieke vertegenwoordigingen in Jerevan aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen eveneens gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van Armenië. Ook is een korte passage over geografie en bevolking van Armenië opgenomen. Tevens zal aandacht worden besteed aan de situatie in Nagorno-Karabach in hoofdstuk drie.

In hoofdstuk vier wordt de mensenrechtensituatie in Armenië geschetst. Na een beschrijving van de nationale wetgeving en internationale verdragen waarbij Armenië partij is, komen mogelijkheden van toezicht aan de orde. In paragraaf drie volgt de eigenlijke beschrijving van de mensenrechtensituatie. Tot slot wordt in paragraaf vier de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vijf komen de opvang van binnenlands ontheemden, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Armenië en activiteiten van internationale organisaties, waaronder UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk zes.

Volledigheidshalve zij vermeldt dat in dit ambtsbericht de term Armeniër wordt gebruikt indien de etniciteit wordt bedoeld, en de term Armeen indien het de staatsburgerschap van Armenië betreft.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en Volk

Armenië is gelegen in de Zuidelijke Kaukasus en grenst aan Azerbaidjan, de Azerische exclave Nachitsjevan, Georgië, Iran en Turkije (zie bijlage III). De hoofdstad, Jerevan, ligt aan de westkant van Armenië. Het land heeft een oppervlakte van 29.800 vierkante km en is daarmee bijna anderhalf keer zo klein als Nederland.

De eerste officiële volkstelling van de onafhankelijke republiek Armenië heeft in oktober 2001 plaatsgevonden. Het voorlopige resultaat¹ geeft aan dat Armenië circa 3,1 miljoen inwoners telt, exclusief de etnisch Armeniërs in de in Azerbaidjan gelegen enclave Nagorny Karabach. Ten opzichte van de laatste volkstelling in 1989 – ten tijde van de Sovjet-Unie – is dat een daling van circa 700.000 inwoners. De bevolking van Armenië bestaat uit de volgende bevolkingsgroepen: 95% etnisch Armeniërs, 1,7% Koerden, 1,5% Russen, 1,8% Assyriërs, Joden en Grieken.² Het huidige aantal etnisch Azeri in Armenië wordt geschat op enkele honderden personen (zie tevens paragraaf 4.4.3).³ In totaal leeft ruim 68 procent van de bevolking in de grote steden, met 1,2 miljoen inwoners in Jerevan. Grote groepen Armeniërs wonen buiten hun vaderland. Circa een half miljoen Armeniërs wordt geschat in Frankrijk te wonen, meer dan een miljoen in de VS.

Lokale NGO's, diplomaten en vertegenwoordigers van internationale organisaties⁴ stellen dat het land in werkelijkheid nog slechts 2 miljoen⁵ inwoners telt, aangezien er sinds 1993 sprake zou zijn van een emigratie van circa 250.000 mensen per jaar. Sinds 1915 wonen ruim 8 miljoen etnisch Armeniërs in het buitenland, waarvan een zeer groot deel in de Russische Federatie, de VS en Canada.

---

¹ In 2003 zal de definitieve uitslag bekend worden gemaakt.

² Transcaucasus: A chronology, Vol XI, no. 9 (september 2002).

³ Voor zover bekend, zijn etnisch Azeri niet apart meegeteld in de volkstelling van oktober 2001.

⁴ Maar ook overheidsbronnen bevestigen dit in vertrouwelijke gesprekken.

⁵ De officiële cijfers liggen veel hoger. De reden hiervoor zou kunnen zijn dat Armeniërs die nog staan geregistreerd in hun woonplaats, zijn meegeteld bij de volkstelling, terwijl ze in werkelijkheid buiten Armenië wonen.

De Armeense taal is een aparte Indo-europese taal, met enkele grammaticale en fonetische overeenkomsten met het Georgisch en nogal wat leenwoorden uit de Iraanse talen. Het grootste deel van het Armeense vocabulaire staat echter geheel op zichzelf zonder gelijkenis met enig andere taal. De taal valt ruwweg in twee, behoorlijk van elkaar verschillende, dialecten in te delen: het oosterse dialect (wordt gesproken in Armenië en door de etnisch Armeense bevolking in de overige Kaukasusrepublieken, Iran en Turkije) en het westerse dialect (wordt gesproken door de etnisch Armeense bevolking in onder andere Syrië en Libanon).

In de Sovjettijd werden zowel het Russisch als het Armeens onderwezen. Bijna de gehele bevolking (95%) sprak Armeens als moedertaal, maar daarnaast was ten minste een elementaire kennis van het Russisch aanwezig bij de urbane bevolking en voor het grootste deel ook onder de rurale bevolking.

Sinds de onafhankelijkheid is Armeens de hoofdtal, maar vrijwel iedereen spreekt ook Russisch. Niet alleen Armeens, maar ook Russisch en Engels wordt onderwezen, zowel in lager, middelbaar, beroeps- als universitair onderwijs. Er kan vanuit gegaan worden dat een in Armenië geboren en getogen Armeniër Armeens spreekt. De kans dat iemand die uit Armenië komt, geen Armeens spreekt, is vrijwel nihil. In een dergelijk, overigens moeilijk voorstelbaar, geval zal in ieder geval Russisch worden gesproken. Er is geen officiële minderheidstaal in Armenië.

2.1.2 Geschiedenis

Afgezien van enkele periodes van onafhankelijkheid in een ver verleden, is Armenië vrijwel steeds overheerst geweest door vreemde volkeren.

In de 19e eeuw kwamen Oost- en een groot deel van West-Armenië binnen de Russische invloedssfeer. Veel Armeense mannen streden in de Eerste Wereldoorlog mee met het Russische leger tegen de Ottomanen. Tijdens deze Wereldoorlog werden honderden Armeense intellectuelen in Constantinopel (Istanbul) gearresteerd (dit gebeurde op 24 april 1915). Ze werden korte tijd later gedeporteerd en vermoord. Een en ander was het begin van een georganiseerde campagne tegen de ruim twee miljoen etnisch Armeniërs in het Ottomaanse Rijk. In totaal kwamen er als gevolg van het Ottomaanse optreden naar schatting tussen de zeshonderdduizend en anderhalf miljoen etnisch Armeniërs om het leven. De honderdduizenden die wisten te ontkomen, kwamen in de Armeense diaspora terecht. De gebeurtenissen van 1915 hebben diepe sporen achtergelaten in de

Armeense psyche en de nagedachtenis eraan wordt in Armenië en bij de Armeense gemeenschap in het buitenland zeer nadrukkelijk levend gehouden.⁶

Tussen 1918 en 1920 was Armenië weer even onafhankelijk, waarna het in de periode 1920-1991 deel uit maakte van de Sovjet-Unie.

Ondanks het feit dat de periodes van onafhankelijkheid steeds van korte duur waren, bleven ook in de Sovjettijd bewegingen actief die de Armeense onafhankelijkheidsgedachten levend hielden en, met name eind jaren tachtig, ook openlijk propageerden. In 1988 werden demonstraties georganiseerd door het zogenaamde Karabach-Comité, met als doelstelling de in Azerbaidjan gelegen enclave Nagorny Karabach (voor het merendeel bewoond door etnisch Armeniërs) bij Armenië te voegen. De leden van dit Comité werden in 1988 en 1989 doelwit van communistische repressie, maar bleven actief en verenigden zich vervolgens in de Armeense Pan-nationale Beweging. Op 23 augustus 1990 verklaarde Armenië zich soeverein (maar nog wel binnen het staatsbestel van de Sovjet-Unie).

Op 21 september 1991 verklaarde Armenië zich daadwerkelijk onafhankelijk, terwijl in december 1991 de Sovjet-Unie ophield te bestaan.

Armenië voelt zich vanwege het Nagorny Karabach conflict geïsoleerd in de regio en zoekt daarom toenadering tot Rusland, Iran, de Verenigde Staten en de Europese Unie. Met Rusland onderhoudt Armenië een bijzondere vriendschapsband.⁷

Op 30 januari 1992 trad Armenië toe tot de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en op 2 maart 1992 tot de Verenigde Naties (VN). In maart 1992 trad Armenië toe tot het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS). Op 6 juli 1993 tekende Armenië het VN Vluchtelingenverdrag en trad toe tot het Protocol van 1967. Sinds 1994 neemt Armenië deel aan het Partnerschap voor Vrede van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO). In januari 1996 verkreeg Armenië een gaststatus bij de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa en in april 1996 heeft Armenië een Partnerschapsakkoord gesloten met de Europese Unie (EU). Op 25 januari 2001 trad Armenië – samen

---

⁶ De vervolging van etnisch Armeniërs in het Ottomaanse Rijk speelt nog steeds een belangrijke rol in de huidige Turks-Armeense betrekkingen. Armenië strijdt nog altijd voor erkenning van deze 'genocide'. Turkije weigert hieraan tegemoet te komen en is er zeer sterk op gebrand dat de 'Armeense genocide' niet steeds wordt opgerakeld.

⁷ Met name op militair gebied is er een intensieve samenwerking. Al jaren helpen Russische troepen mee de Armeense grens en dus GOS-buitengrens met Turkije en Iran te bewaken. Zo werd in september 2001 een akkoord bereikt over een gemeenschappelijk Russisch-Armeens luchtverdedigingssysteem langs de grens met Turkije en Iran.

met Azerbaidjan – toe als volwaardig lid van de Raad van Europa. Armenië is in december 2002 toegelaten tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO).

2.1.3 Staatsinrichting

Artikel 5 van de Grondwet⁸ voorziet in de scheiding der machten. In de praktijk laat deze scheiding echter te wensen over. Het voornaamste probleem is het ontbreken van beschermingsstructuren tegen beïnvloeding van hogerhand. In Armenië is in hoge mate sprake van een presidentieel systeem, met grote wettelijke en feitelijke invloed van de president op alle drie de machten.

Wetgevende macht

Op basis van artikel 75 van de Grondwet hebben parlementsleden en de regering het recht om wetgeving te initiëren. In principe worden wetten met een gewone parlementaire meerderheid aangenomen. Wel moet minimaal de helft van het aantal parlementariërs aan de stemming hebben deelgenomen. Ontwerpwetgeving wordt in drie lezingen door het parlement behandeld. De tweede lezing is hierbij de meest belangrijke, aangezien dan alle wetsartikelen afzonderlijk worden gezien. Op het gebied van aanneming van wetgeving is het Armeense parlement zeer actief gebleken.

Het parlement bestaat uit één kamer. Het oorspronkelijke aantal parlementaire zetels, 190, is na de laatste parlementsverkiezingen in 1999 teruggebracht tot 131. Van de 131 zetels worden 56 ingenomen op partijbasis en 75 door individueel en rechtstreeks gekozen parlementariërs. In december 2000 keurde het parlement een herziening van de kieswet goed, waarin het aantal parlementszetels op partijbasis werd verhoogd van 56 naar 94 en het aantal individueel en rechtstreeks gekozen parlementariërs werd verlaagd van 75 naar 37. In juli 2002 werd opnieuw een herziene kieswet aangenomen door het parlement, en ondertekend door de president in augustus 2002, waarbij de verhouding van parlementszetels weer werd teruggedraaid van 94:37 naar 56:75.

De volgende fracties hebben zitting in het parlement:

- Communistische Partij met 8 zetels (neemt een neutrale positie in);
- Armeense Revolutionaire Federatie (Dashnaksutjun) met 10 zetels (steunt de president);
- Recht en Eenheid met 7 zetels (steunt de president);
- Nationaal Democratische Unie met 4 zetels (is anti-president);

---

⁸

De Grondwet is op 5 juli 1995 aangenomen.

- ‘Rule of Law’ met 5 zetels (neemt een neutrale positie in).

De rest van de zetels is verdeeld onder een aantal losse verbanden van, veelal volgens het meerderheidssysteem gekozen, parlementsleden (56 leden worden volgens het meerderheidsstelsel gekozen (via districten zoals in Engeland) en 75 volgens het systeem van proportionele vertegenwoordiging zoals in Nederland). Deze losse verbanden (‘blokken’ geheten) zijn veelal op de hand van de president.

Uitvoerende macht

Conform artikel 49 van de Grondwet streeft de president na dat wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht hun activiteiten kunnen uitvoeren. De president waarborgt de onafhankelijkheid, territoriale integriteit en de veiligheid van de republiek. De president wordt rechtstreeks gekozen voor een periode van vijf jaar en kan niet meer dan twee termijnen dienen (artikel 50 van de Grondwet). De laatste presidentsverkiezingen vonden plaats op 19 februari (eerste ronde) en 5 maart (tweede ronde) 2003, waarna in april 2003 Robert Kotsjarian opnieuw als president beëdigd werd.

Artikel 55 van de Grondwet stelt dat de president de bevoegdheid heeft om de minister-president te benoemen en te ontslaan. De premier stelt kandidaten voor ministersposten voor, maar de president is degene die hen benoemt. Indien het parlement geen vertrouwen heeft in de regering, accepteert de president ontslag van de regering, stelt hij een minister-president aan en stelt een regering samen. Daarnaast stuurt de president het parlement aan en kan hij – na raadpleging van de voorzitter van het parlement en de premier – het parlement ontslaan en nieuwe parlementaire verkiezingen uitroepen. De president heeft verder de bevoegdheid om – indien het parlement niet tot een keuze komt – rechters van het Constitutionele Hof en overige rechters te benoemen. Daarnaast is de president bevoegd decreten uit te vaardigen. Deze decreten mogen niet strijdig zijn met de Grondwet en met overige wetgeving (artikel 56 van de Grondwet).

Naast de president behoort ook de regering tot de uitvoerende macht. De regering bestaat uit een minister-president en ministers. Armenië telde oorspronkelijk 31 ministeries, maar dit aantal is sinds 28 februari 2000 teruggebracht tot 17. De werkprocedures van de regering zijn vastgelegd in een presidentieel decreet. Artikel 80 van de Grondwet stelt dat het parlement het recht heeft om de regering vragen te stellen. Het parlement kan echter niet, middels moties van wantrouwen, de regering of individuele ministers naar huis sturen. Die bevoegdheid heeft alleen de president.

In de tien regio's⁹ van Armenië wordt de uitvoerende macht vertegenwoordigd door prefecten, die de regionale politiek van de regering uitvoeren. Ook controleren zij de (grond)wettigheid van besluiten genomen door de lokale organen. De prefecten worden rechtstreeks benoemd en ontslagen door de centrale regering.

Staatsveiligheidsdienst

De ministeries van Nationale Veiligheid en Binnenlandse Zaken zijn gedurende 1994-1996 één geweest. Daarvoor en daarna waren ze onafhankelijk. De verschillende directoraten van het ministerie van Nationale Veiligheid zijn: inlichtingen, contra-inlichtingen, militaire contra-inlichtingen¹⁰, anti-terreur¹¹, logistiek, boekhouding, technische assistentie, grenstroepen, 4e Directoraat (economische misdaden die de staatsveiligheid bedreigen) en onderzoek. Aan het hoofd van het ministerie van Nationale Veiligheid staat een minister met drie vice-ministers. Het ministerie van Nationale Veiligheid heet sinds 1 januari 2003 Nationale Veiligheidsdienst. De Nationale Veiligheidsdienst heeft een eigen polikliniek (voor eenvoudige behandelingen) in de Amirianstraat in Jerevan. Deze is alleen voor personeel en hun familieleden.

Op de begane grond van het ministerie van Staatsveiligheid bevindt zich de voormalige KGB-gevangenis, de isolator.¹² De isolator is een voorlopige hechteniscentrum, waar verdachten in afwachting van en tijdens hun proces zitten. In de isolator worden verdachten gevangen gezet die een zware misdaad hebben begaan en een gevaar voor de staat (kunnen) zijn. De misdaden liggen ondermeer in de sfeer van de georganiseerde misdaad, ernstige economische delicten (bijvoorbeeld omkoopschandalen), illegale wapenhandel, moord, spionage, mensensmokkel, of drugshandel. Deze categorieën misdaden zijn genoemd vanaf artikel 61 in het Wetboek van Strafrecht.

De isolator heeft 15 cellen in totaal in gebruik. De cellen bieden plaats aan een, twee, drie, vier of vijf gevangenen. Verdachten van spionage worden bijvoorbeeld alleen in een cel gezet. Op dit moment worden twee verdachten van terrorisme en vijf verdachten van spionage in de isolator vastgehouden en twee verdachten in

---

⁹ Regio's of provincies heten in het Armeens 'Marz'.

¹⁰ Militaire inlichtingendienst en militaire politie vallen onder het ministerie van Defensie.

¹¹ Deze is onderverdeeld in drie afdelingen: analyse, operationeel, Alfa Speciale Troepen.

¹² Naast deze isolator, zijn er nog drie isolatoren die onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken vallen. Deze drie isolatoren bevinden zich aan de Nalbandian straat 135 in Jerevan, en in de lokale hoofdkwartieren van politie in Vanadzor en in Gyumri.

verband met de moordaanslag in het parlement in 1999¹³ (zie tevens paragraaf 2.2.2). In de isolator van de Nationale Veiligheidsdienst is bezoek twee keer per maand toegestaan en men mag iedere week een voedselpakket van buiten ontvangen. Bezoekersrechten, behalve die van de advocaten, kunnen eventueel door het Hooggerechtshof worden ontzegd. Er bestaan overigens plannen om de isolator over te hevelen van de Nationale Veiligheidsdienst naar het ministerie van Justitie.

Nadat het vonnis geveld is, kan een veroordeelde naar een reguliere gevangenis of een detentiekamp, de zogenoemde ‘colonies’ worden gestuurd. Beiden vallen sinds 1 december 2001 onder het ministerie van Justitie. Het regime in de reguliere gevangenissen is streng, maar gevangenen mogen wel bezoek ontvangen. De detentiekampen zijn vrijer; er is een mogelijkheid voor gevangenen om te werken en men mag ook hier bezoek ontvangen.

Politie

De politiemacht ressorteert onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. De verschillende afdelingen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken zijn belast met strafrechtelijk onderzoek, economische delicten (bekend als de 6e afdeling), binnenlandse troepen (die gevangenissen en isolatoren bewaken), drugs- en prostitutiebestrijding (de zogenaamde 4e afdeling), jeugdcriminaliteit, verkeerspolitie en onderzoek. Tot 1996 behoorde de onderzoeksafdeling tot de 6e afdeling; daarna is het een aparte afdeling geworden. De 6e afdeling is onderverdeeld in vier subafdelingen: de eerste afdeling houdt zich bezig met analytische vragen; de tweede afdeling is belast met de strijd tegen economische misdaden en corruptie; de derde afdeling bestrijd misdrijven tegen de persoonlijkheid (zoals verkrachting en moord); en onder de vierde afdeling valt de OMON (oproerpolitie).

De structuur en het gedrag van de politie is niet wezenlijk veranderd ten opzichte van het Sovjettijdperk. Corruptie onder de politie blijft nog steeds een groot probleem. Het aanhouden door de politie van auto's, het zoeken naar een mankement en de automobilist slechts toestemming geven om door te rijden na het betalen van een klein bedrag, wordt door de politie gezien als een noodzakelijke aanvulling op het zeer magere salaris.¹⁴ Deze praktijken vormen in Armenië een wijdverbreid verschijnsel, zoals overigens in alle GOS-staten.

---

¹³ De andere drie verdachten van deze moordaanslag zijn inmiddels overgebracht naar de reguliere isolator van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

¹⁴ Het gemiddelde maandsalaris van een politiefunctionaris bedraagt circa 20 dollar.

Alhoewel de autoriteiten tegen mishandeling en marteling door politiefunctionarissen optreden, komt het in de praktijk nog steeds voor (zie tevens paragraaf 4.3.7). Ook bestaat hierbij het probleem dat Armeense burgers onvoldoende op de hoogte zijn van hun rechten en plichten, waardoor misstanden lang niet altijd aan de kaak worden gesteld.

Rechterlijke macht

Artikel 94 van de Grondwet stelt dat de president van de Republiek Armenië toeziet op de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. De president is voorzitter van de Juridische Raad, bijgestaan door twee vice-voorzitters, de minister van Justitie en de Openbare Aanklager. De Raad bestaat voorts uit 14 leden, die door de president worden benoemd voor vijf jaar.

Een van de bevoegdheden van de Juridische Raad is het voordragen van kandidaten voor functies binnen de rechterlijke macht en het nemen van mogelijke disciplinaire maatregelen tegen rechters. Benoemingen moeten overigens wel door het ministerie van Justitie bekrachtigd worden. Met betrekking tot de benoeming van posities binnen de rechterlijke macht en het Openbaar Ministerie (Prokuratura) stelt de Juridische Raad jaarlijks lijsten samen van kandidaten; voor rechters geschiedt dit op aanbeveling van het ministerie van Justitie en voor officieren van justitie op aanbeveling van de Procureur Generaal (artikel 95 van de Grondwet).

Per 1 januari 1999 is nieuwe wetgeving geïmplementeerd, die voorziet in de hervorming van de rechterlijke macht. Het systeem kent thans drie in plaats van twee instanties:

- 17 rechtbanken van eerste aanleg, waarvan 10 in de regio's en 7 in Jerevan;
- 3 hoven van appel, alle drie in Jerevan, waarvan 1 voor civiele zaken, 1 voor economisch-commerciële geschillen en 1 voor strafzaken en militaire zaken;
- 1 hof van cassatie.

Daarnaast beschikt het land nog over een Constitutioneel Hof dat toeziet op de grondwettigheid van wetgeving, parlamentsbesluiten, decreten van de president en besluiten van de regering. Zaken kunnen bij het Hof aanhangig worden gemaakt door de president, door een derde deel van het totale aantal parlementariërs, door de regering en – in het geval van onenigheid over de uitkomst van presidentsverkiezingen – eveneens door de kandidaten van deze presidentsverkiezingen. Individuele burgers hebben geen rechtstreekse toegang tot het Constitutionele Hof.

2.2 Politieke ontwikkelingen

2.2.1 Verkiezingen

Presidentsverkiezingen

Op 19 februari en 5 maart 2003 vonden in Armenië de meest recente presidentsverkiezingen plaats. De verkiezingen werden in de tweede ronde gewonnen door Robert Kotsjarian met 67% van de stemmen. Zijn tegenstander, Stepan Demirtsjan, leider van de Volkspartij en zoon van de in oktober 1999 vermoorde parlementsvoorzitter Karen Demirtsjan, kreeg 33% van de stemmen. In de eerste ronde kreeg Kotsjarian ruim 49% van de stemmen en Demirtsjan ruim 28%. De zeven andere kandidaten werden in de eerste ronde weggestemd. Ruim 64% van de kiesgerechtigden ging in de tweede ronde naar de stembus, in de eerste ronde was dat nog 63%.

De verkiezingswaarnemers van de OVSE en de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (PACE) waren aanwezig bij de presidentsverkiezingen van 2003. Evenals tijdens de presidentsverkiezingen in 1998 werden door deze internationale waarnemers in beide rondes van de verkiezingen gevallen van stembusopvulling geconstateerd, alsmede intimidatie van leden van kiescommissies en gemachtigden van kandidaten, en fraude tijdens het tellen. De OVSE oordeelde, evenals in 1998, dat sprake was van aanzienlijke onregelmatigheden ('serious irregularities').¹⁵ Het eindoordeel was dat de Armeense presidentsverkiezingen in 2003 niet voldeden aan internationale normen voor democratische verkiezingen.

Parlementsverkiezingen

De parlementaire verkiezingen van 30 mei 1999 werden gewonnen door de partijencoalitie Miasnutiun (Eenheidscoalitie) van Vazgen Sarkisian, de toenmalige minister van Defensie en de facto leider van de Republikeinse Partij, en Karen Demirtsjan, leider van de Volkspartij. Inzet van de verkiezingscampagne was de slechte sociaal-economische situatie in Armenië, die gezien werd als de belangrijkste oorzaak van de (nog immer) aanhoudende emigratie. Naar het oordeel van de OVSE was er wederom sprake van onregelmatigheden. Zo was er nog steeds sprake van incorrecte kieslijsten, de aanwezigheid van niet-geautoriseerde personen in stemlokalen en onregelmatigheden bij het stemmen door militairen. De OVSE-waarnemers concludeerden dat deze verkiezingen een

¹⁵

Statement of Preliminary Findings and Conclusions door de International Election Observation Mission van de ODIHR tijdens de Armeense presidentsverkiezingen in 2003.

verbetering betekenden ten opzichte van de presidentsverkiezingen van het jaar ervoor.¹⁶

Er zijn, zowel ten aanzien van de presidentsverkiezingen van maart 1998 als de parlementsverkiezingen van mei 1999, geen gevallen bekend van justitiële vervolging wegens verkiezingsfraude van hiervoor verantwoordelijke overheidsfunctionarissen.¹⁷ Hoewel, zoals gezegd, de presidentiële verkiezingen in 2003 ook weer gepaard gingen met substantiële onregelmatigheden, is (nog) geen enkele overheidsfunctionaris op deze gronden iets ten laste gelegd.

In het Armeense parlement kan iedere burger van 25 jaar en ouder, die kiesrecht heeft en de voorafgaande vijf jaar een permanente woon- en verblijfplaats heeft gehad in Armenië, worden gekozen als afgevaardigde. Het aantal vrouwen in het parlement is beperkt tot 4 (3%).

De meerderheid in het parlement wordt gevormd door de Eenheidscoalitie, bestaande uit de twee grootste politieke partijen: de Republikeinse Partij en de Volkspartij. De Eenheidscoalitie wordt gesteund door een groep losjes georganiseerde onafhankelijke parlementariërs, het zogenoemde 'Stabiliteitsblok' met in totaal 21 zetels. Een beweging, die formeel niet in het parlement is vertegenwoordigd, maar wel een grote politieke invloed heeft, is de organisatie van Karabach-veteranen Yerkrpah (zie paragraaf 2.2.3).

De volgende parlementsverkiezingen zullen op 25 mei 2003 plaatsvinden.

Gemeenteraadsverkiezingen

Gemeenteraadsverkiezingen vonden plaats op 20 oktober 2002. De Republikeinse partij (een van de regeringspartijen) en de nationalistische Dashnakpartij, die de president steunt, haalden de meeste stemmen.

Waarnemers van lokale NGO's constateerden dat deze verkiezingen vooral werden gekenmerkt door zwakke administratieve structuren en lage opkomstcijfers. Kieslijsten klopten niet: vele mensen konden niet stemmen, omdat hun naam niet voorkwam op de kieslijst. Daarnaast stonden op deze lijsten honderden namen van mensen die Armenië al jaren geleden hebben verlaten. Desondanks oordeelden waarnemers van de Raad van Europa dat deze

---

¹⁶ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2000: Armenia (Washington, maart 2002)

¹⁷ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

verkiezingen volgens internationale standaarden waren gehouden en dat dat – gezien de huidige politieke situatie in Armenië – een stap voorwaarts is.

Iedere vier jaar worden gemeenteraadsverkiezingen gehouden. In principe zullen de volgende gemeenteraadsverkiezingen derhalve in 2006 worden gehouden.

Kiescommissies

Armenië heeft op landelijk niveau een centrale kiescommissie, op provinciaal niveau provinciale kiescommissies en op lokaal niveau districtcommissies. De provinciale en lokale kiescommissies tellen ieder dertien leden. Sinds 1 augustus 2002¹⁸ is het aantal leden van de centrale kiescommissie teruggebracht van dertien naar negen leden. Drie van hen worden door de president benoemd en zes door de politieke partijen in het parlement. Er zijn in Armenië 1606 districten, met maximaal 3000 kiezers. De lokale districtcommissies zorgen voor een ordelijk verloop van de verkiezingen in hun district en tellen de stemmen. Van de dertien leden van de lokale kiescommissies worden er drie door de lokale overheid aangewezen en tien door de deelnemende partijen, op basis van door hen van tevoren opgehaalde handtekeningen in het district. De onafhankelijkheid verschilt per commissie, al naar gelang de samenstelling.

2.2.2 Interne politieke verhoudingen

Op 27 oktober 1999 werden Vazgen Sarkisian en Karen Demirtsjan, op dat moment respectievelijk premier en parlementsvoorzitter, samen met vijf andere parlementsleden en een minister, gedood door extremisten tijdens een aanslag in het parlamentsgebouw. Het motief van de daders was en is nog steeds onduidelijk. Het proces tegen de vijf verdachten van de aanslag loopt nog steeds. In 2001 zijn negen aanklachten tegen hen ingediend, waaronder terrorisme, hoogverraad, moord met voorbedachte rade en poging tot staatsgreep. Op deze aanklachten staat de doodstraf. De hoofdverdachte, Nairi Unanian, beweert geheel op eigen initiatief gehandeld te hebben. Er zijn veel complottheorieën in omloop, waaronder de theorie dat president Kotsjarian de hand in deze moorden zou hebben gehad om zich te ontdoen van de populaire Vazgen Sarkisian.

De positie van president Kotsjarian is, met name door de interne strubbelingen¹⁹ binnen de Eenheidscoalitie, en het uiteindelijke uiteenvallen van deze verbintenis,

---

¹⁸ De president heeft de herziene kieswet op 1 augustus ondertekend, die in juli 2002 door het parlement was aangenomen.

¹⁹ Het belangrijkste probleem was de beschuldiging van Stepan Demirtsjan dat Robert Kotsjarian de hand gehad zou hebben in de moord op de vader van Stepan Demirtsjan.

het laatste jaar sterker geworden. De president is nu in staat om wijzigingen binnen de regering vrij gemakkelijk, zonder noemenswaardige oppositie vanuit het parlement, door te voeren. Zo benoemde hij recentelijk zonder problemen een lid van de Dashnak, Lokyan, tot minister van Stadsplanning. De splijtzwam binnen de Eenheidscoalitie zal de president in staat stellen een grotere stem te hebben in de geplande grondwetsherziening (zie hiervoor paragraaf 4.1.2). De vraag is in hoeverre de oorspronkelijke doelstelling van de Eenheidscoalitie, fundamentele grondwetswijziging, inclusief een meer parlementair regeringssysteem, gerealiseerd kan worden.

Op het moment lijkt er sprake te zijn van een sterke machtspositie van de Karabach-clan. De twee machtigste mannen van Armenië, president Kotsjarian en de minister van Defensie Serge Sarkisian zijn beiden afkomstig uit Nagorny Karabach. Nagorny Karabach blijft in veel opzichten het dagelijks leven en de politiek in Armenië domineren. De politieke samenwerking tussen deze twee blijft zeer nauw, mede gezien het feit dat Kotsjarian de onderhandelingen met Azerbaidjan voert.

De Eenheidsfractie (Miasnutiun-coalitie), bestaande uit de Republikeinse partij (geleid door Markarian, de premier) en de Volkspartij (geleid door Stepan Demirtsjan, tegenstander van Kotsjarian in de presidentsverkiezingen) viel in de zomer van 2002 uit elkaar. Van de 36 zetels van Miasniutiun behoren er 12 aan de Volkspartij, die fel tegen de president is, de rest aan de Republikeinse partij, die de president steunt. De Volkspartij stapte op en ging over naar de oppositie. Stepan Demirtsjan stelde zich kandidaat voor de presidentsverkiezingen in februari 2003. In de loop van 2002 ontstond een oppositiebeweging van 16 partijen, die zich echter niet konden vinden in één gezamenlijke presidentskandidaat voor de verkiezingen van februari 2003.

Politiek en zakendoen

Zakendoen en politiek zijn nauw verweven in Armenië. Volgens diverse lokale waarnemers kunnen bedrijven, zeker lokale, geen zakendoen zonder een 'dak' (beschermer), vaak een hooggeplaatste politicus of adviseur. In ruil voor, vaak aanzienlijke, giften krijgen bedrijven bijvoorbeeld lucratieve overheidscontracten of bepaalde vergunningen. De meeste van dergelijke banden zijn vrij algemeen bekend en worden door de onafhankelijke pers geïdentificeerd en bekritiseerd. Enkele voorbeelden van bedrijven met goede banden met de overheid zijn de Armeense Converse Bank, de bekende zakengroep 'SIL', de 'MIKA' groep (actief in de olie- en benzinehandel) en de belangrijkste sigarettenfabrikant, Grant Tabago van Grant Vartanian. Veel belangrijke zakenlieden ondersteunen kranten en

televisiezenders die de president goedgezind zijn, om hun welgevallige meningen te verkondigen.

Het publiceren over dergelijke allianties kan negatieve gevolgen hebben, zoals controles door de belastingdienst (zie tevens paragraaf 4.3.1). Volgens lokale mensenrechtenorganisaties is het aannemelijk dat burgers, indien zij in voorkomende gevallen zakelijk in conflict komen met dergelijke invloedrijke zakenlieden, niet op adequate bescherming van de autoriteiten kunnen rekenen.

2.2.3 Yerkrpah

De paramilitaire organisatie Yerkrpah (Unie van Karabach veteranen) is officieel geen politieke partij, maar een NGO, die invloed uitoefent in de Armeense politiek. Leden zijn militairen, die volgens de wet geen lid mogen zijn van een politieke partij en oorlogsveteranen. Yerkrpah is politiek zeer actief, zowel binnen als buiten de Republikeinse Partij. De bijeenkomsten van de Yerkrpah hebben een uitgesproken politiek karakter.

Yerkrpah heeft de laatste jaren echter aan invloed verloren. Interne politieke verdeeldheid heeft de positie van de Yerkrpah verzwakt. Yerkrpah-leden zijn de afgelopen jaren ontslagen uit hoge ambtelijke functies en regeringsposten. In februari 2001 zijn verschillende fractieleden van Yerkrpah uit de Republikeinse Partij gestapt. Niet iedereen volgde echter en Yerkrpah heeft zich, ondanks aanvankelijk optimisme hierover, niet opnieuw tot een volwaardige politieke factor kunnen ontwikkelen. De hoogste vertegenwoordiger van Yerkrpah in de regering is op dit moment hun voorzitter, Manvel Grigorian, een oud Fidaïstrijder²⁰ en generaal, die vice-minister van Defensie is. Manvel Grigorian wordt door de publieke opinie²¹ in Armenië echter als een crimineel gezien, die in allerlei duistere zaken verwickeld is en door zijn goede contacten ongestraft zijn activiteiten²² kan uitoefenen. Mensenrechtenorganisaties, zoals Human Rights Watch, dringen dan ook aan op zijn aftreden.

Yerkrpah heeft vooral een slechte naam door de gebeurtenissen in 1995. Op 18 april 1995 vonden georganiseerde, gewelddadige aanvallen plaats, op met name religieuze minderheden, zoals Jehova's getuigen, hare krishna's en pinkstergemeenten. Bij deze aanvallen was sprake van zware mishandeling en plundering, en verscheidene slachtoffers werden langdurig in militaire gevangnissen gedetineerd. Al vrij snel brachten verschillende mensenrechtenorganisaties een paramilitaire divisie van Yerkrpah met deze

---

²⁰ Zie paragraaf 2.5.8 voor een beschrijving van de Fidaï.

²¹ Bron: www.armeniaweek.com

²² Hierbij dient men te denken aan afpersing, illegale zakelijke activiteiten en zwarte handel.

aanvallen in verband. Deze acties zouden naar verluidt de goedkeuring hebben gehad van hooggeplaatste overheidsfunctionarissen. Voormalig minister van Defensie Vazgen Sarkisian was ten tijde van deze aanvallen de voorzitter van Yerkrpah. Hoewel de militaire politie verklaarde dat de betreffende paramilitaire divisie van Yerkrpah ‘slechts’ orders van hogerhand uitvoerde, ontkenden de Armeense autoriteiten alle betrokkenheid. Tot op heden is het de Armeense overheid niet gelukt arrestaties naar aanleiding van de aanvallen te verrichten.

Mensenrechtenorganisaties pleiten ervoor dat leden van Yerkrpah pas benoemd worden in de veiligheidsdienst van Armenië of andere officiële posten na doorlichting van hun persoonlijk dossier door een internationale onafhankelijke organisatie.

2.3 Veiligheidssituatie

Sinds mei 1994 is sprake van een staakt-het-vuren tussen Armenië, Azerbaidjan en de ‘onafhankelijke’ strijdkrachten van Nagorny Karabach. Hoewel aan de grens nog regelmatig schoten gewisseld worden, waarbij incidenteel zelfs doden en gewonden vallen aan burgerzijde, kan de situatie aan de grens als relatief rustig worden omschreven. De laatste maanden is de spanning aan de grens echter weer wat toegenomen, zonder dat dit tot grootschalige incidenten heeft geleid. De Azeri's hebben hun linies dichterbij de Armeense verplaatst, met als oogmerk te laten blijken dat de vijandelijkheden kunnen worden hervat als de onderhandelingen rond Nagorny Karabach geen resultaat opleveren. Waarschijnlijk spelen electorale overwegingen ook een rol. In oktober 2003 zijn in Azerbaidjan presidentsverkiezingen en president Aliev zal verhoogde spanning en anti-Armeense gevoelens retorisch in zijn voordeel aanwenden.

Volgens het ICRC in Jerevan komt het nog steeds voor dat soldaten, maar soms ook burgers, aan beide zijden van de frontlijn tussen Armenië en Azerbaidjan slachtoffer kunnen worden van gijzelingen of kidnapping. Soms gebeurt dit als onderhandelingsdrukmiddel, om gijzelaars van troepen aan de andere kant van het front terug te krijgen. Het komt echter ook voor dat personen gegijzeld of gevangenen worden genomen om losgeld te kunnen krijgen.²³ Dergelijke incidenten lijken echter af te nemen.

2.4 Sociaal-economische situatie

---

²³

U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia* (Washington, maart 2002)

De ineenstorting van de centraal geleide economie, die op de voormalige Sovjet-Unie was gericht, en het ineenzakken van de handel en productie, direct na de onafhankelijkheid van 1991, veroorzaakten een sterke daling van de levensstandaard en een toename van de armoede in Armenië.²⁴ Andere oorzaken zijn de gevolgen van de aardbeving in 1988 (meer dan 25.000 doden) en het Nagorny Karabach conflict, hetgeen resulteerde in een economische blokkade door Azerbaidjan en Turkije, alsmede een instroom van 350.000 vluchtelingen. Het uiteenvallen van de bestaande sociaal-economische structuren betekende voor Armenië het begin van een omvangrijk veranderingsproces.²⁵

Het transitieproces van een centraal geleide planeconomie naar een vrije markteconomie is in de verslagperiode verder voortgezet. Meer dan 85% van de kleine ondernemingen en circa 75% van de middelgrote en grote bedrijven is inmiddels in particulier bezit.

De Armeense regering tracht voorts de buitenlandse schuld te herstructureren en door middel van belastingverhoging en overheidsbezuinigingen het begrotingstekort te verminderen. Zo werd in mei 2001 een driejarige Wereldbanklening gesloten ter (gedeeltelijke) financiering van het begrotingstekort. Ook de bestrijding van de corruptie is een belangrijk speerpunt voor de Armeense regering. Overheids corruptie werd niet of nauwelijks vervolgd, slechts onlangs is een actieplan tegen corruptie door de overheid opgesteld. Onduidelijk is hoe dit in de praktijk zal uitwerken.

Ondanks deze verbeteringen blijft een deel van de bevolking niet in staat zonder hulp van internationale organisaties in de eigen levensbehoeften te voorzien.²⁶ Velen vallen terug op traditionele familiebanden om te overleven. Belangrijk is ook de ondersteuning door de in het buitenland wonende familie. Volgens een rapport van de Wereldbank uit september 2002 kan 51% van de huishoudens in Armenië als arm en 16% als zeer arm worden aangemerkt.²⁷ De Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) gaat ervan uit dat 32% van de bevolking onder de armoedegrens leeft.²⁸

De werkloosheid blijft hoog, hetgeen resulteert in grote inkomensverschillen. Het exacte werkloosheidscijfer is moeilijk vast te stellen, omdat een groot deel van de

---

²⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

²⁵ Economist Intelligence Unit, Country Profile 2002: Armenia (London, september 2002)

²⁶ Tal van internationale organisaties zoals UNDP, UNICEF, WFP, etc. zijn in Armenië op het gebied van noodhulp en programmahulp actief.

²⁷ Wereldbank, Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) Preparation Status Report (september 2002), p. 2

²⁸ FAO, Foodcrops & Shortages 2001, Armenia (mei 2001)

economische activiteiten, naar schatting 40 tot 60%, zich in het informele circuit afspeelt. Het officiële werkloosheidscijfer is ‘slechts’ 10%, maar onofficiële schattingen komen uit op 40%.²⁹ Met name vrouwen hebben te kampen met werkloosheid. Belangrijke oorzaken zijn de privatisering en herstructurering van de economie.

Het Bruto Nationaal Product (BNP) is in 2001, alhoewel in absolute termen nog steeds laag te noemen, gestegen naar USD 557,- per capita ten opzichte van het jaar daarvoor (USD 503,- in 2000).³⁰ Bilaterale en multilaterale ondersteuning en financiële ondersteuning van in het buitenland verblijvende Armeniërs vormen belangrijke componenten van de Armeense economie. Na de zogenoemde ‘roebelcrisis’ in 1998 in Rusland zijn de financiële overdrachten van de vele Armeniërs, die daar wonen en werken, sterk gedaald. Deze overdrachten, hoewel moeilijk exact te becijferen, bedragen tenminste vele tientallen miljoenen dollars per jaar.

Ook op middellange termijn lijkt de Armeense economie aangewezen te zijn op internationale hulp.³¹ Niet alleen rehabilitatie van de getroffen gebieden door de aardbeving in 1988, maar vooral het nog onopgeloste conflict rond Nagorny Karabach heeft een moeizaam economisch herstel tot gevolg. De transportsector ligt al 10 jaar plat (grenzen met Azerbeïdjan en Turkije zijn nog steeds gesloten³²) en het land kampt met energietekorten (vanwege het embargo dat door Azerbeïdjan is opgelegd). Ook het bezet houden van een deel van het Azerische grondgebied rond de enclave legt beslag op algemene middelen en mankracht.³³

De vooralsnog weinig rooskleurige economische situatie is volgens Armeense NGO's de belangrijkste oorzaak voor de aanhoudende emigratie. Wel zou de laatste twee jaar sprake zijn van stabilisatie in het aantal emigranten. De aanhoudende emigratie is een bron van zorg zowel voor de Armeense autoriteiten, met name vanwege de vermindering van het arbeids- en defensiepotentieel, als voor de mensenrechten- en humanitaire organisaties.

---

²⁹ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002), p. 1

³⁰ EIU, Country Profile 2002: Armenia (Londen, september 2002), p. 78

³¹ Armenië maakt gebruik van internationale ondersteuning, veelal in de vorm van leningen, van instellingen als IMF, WB, etc.

³² Azerbeïdjan en Turkije hebben verklaard hun grenzen pas te zullen heropenen wanneer een oplossing is gevonden voor het conflict over Nagorny Karabach.

³³ EIU, Country Profile 2002: Armenia (Londen, september 2002), p. 63-64 en p. 70

2.5 Reis- en identiteitsdocumenten

Iedere staatsburger van Armenië is verplicht om vanaf 16 jaar in het bezit te zijn van een paspoort. Speciale identiteitskaarten zijn niet in gebruik in Armenië. Paspoort, rijbewijs en militair bewijs gelden als identiteitsbewijs. Een paspoort is alleen geldig binnen de grenzen van Armenië. Wanneer men naar het buitenland wil reizen, dient eerst een uitreisstempel in het paspoort geplaatst te worden. Pas dan is het paspoort geldig als internationaal reisdocument. Kinderen die naar het buitenland reizen, dienen in het bezit te zijn van een eigen paspoort. Dit paspoort wordt vervangen bij de eenjarige, driejarige, zevenjarige, twaalfjarige en zestienjarige leeftijd van het kind.

Sinds 1996³⁴ worden in Armenië geen paspoorten van de voormalige Sovjet-Unie meer uitgegeven, doch eigen Armeense paspoorten, waarbij het oude ‘binnenlandse’ Sovjetpaspoort (dat diende als binnenlands identiteitsbewijs) en het oude ‘buitenlandse’ Sovjetpaspoort (dat diende als grensoverschrijdend reisdocument) geïntegreerd zijn. In tegenstelling tot de ‘binnenlandse’ paspoorten uit de tijd van de voormalige Sovjet-Unie, staat in het Armeense paspoort niet meer standaard de etnische afkomst van betrokkene vermeld; de vermelding van de etniciteit is optioneel. Berichten dat uit cijfercombinaties in het nieuwe paspoort de etniciteit van de houder te bepalen zou zijn, worden niet bevestigd door de geraadpleegde bronnen. Op de Armeense diplomatieke vertegenwoordigingen in het buitenland kunnen Armeense staatsburgers sinds 1999 een nieuw Armeens paspoort aanvragen. In de periode tot 1999 konden door Armeense ambassades nog wel paspoorten van de voormalige Sovjet-Unie worden uitgegeven. De Sovjetpaspoorten hadden een geldigheidsduur tot 1 juli 2000.³⁵ Thans is circa 80% van de Armeense staatsburgers in het bezit van een nieuw Armeens paspoort. Het Armeense paspoort is tien jaar geldig.

Bij de aanvraag van een paspoort dienen een woonregistratie³⁶ en een uittreksel uit het geboorteregister te worden overhandigd. Kinderen jonger dan 16 jaar die een paspoort aanvragen, dienen tevens de huwelijksakte van de ouders en een kopie van het paspoort van de ouders te overhandigen. Kinderen jonger dan 16 jaar kunnen slechts met toestemming van de ouders een paspoort aanvragen. Paspoortaanvragen worden centraal geregistreerd bij het ministerie van Binnenlandse Zaken. Als het paspoort gereed is, kan het worden afgehaald bij een rayonkantoor, dat in elke gemeente aanwezig is en onder het politiebureau valt. Iedere Armeense staatsburger dient het paspoort in persoon aan te vragen en het vervolgens zelf ter plaatse te ondertekenen, waardoor het aanvragen

---

³⁴ In tegenstelling tot het vorige ambtsbericht blijkt het 1996 te zijn in plaats van 1995.

³⁵ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

³⁶ Dit is hetzelfde als de voormalige propiska.

respectievelijk in ontvangst nemen van het paspoort door bijvoorbeeld een reisbureau niet is toegestaan.

Een Armeens staatsburger die een paspoort wil aanvragen bij een diplomatieke vertegenwoordiging in het buitenland, dient een aanvraagformulier, het oude paspoort en vier pasfoto's in te leveren. Indien deze persoon eerder nog geen paspoort had, dan dient deze in plaats daarvan een kopie van de geboorteakte, een kopie van het paspoort van de ouders en een kopie van de huwelijksakte van de ouders te overhandigen. In het geval de aanvrager een man is, dan dient ook nog een kopie van het militaire boekje (ten teken dat men de dienstplicht heeft vervuld) te worden overhandigd. Op het aanvraagformulier dient het adres in Armenië ingevuld te worden. Dit wordt via het ministerie van Buitenlandse Zaken in Jerevan bij het Adresbureau van het ministerie van Binnenlandse Zaken gecontroleerd. De kosten voor een paspoort bij een diplomatieke vertegenwoordiging bedragen USD 100,-. Indien het een verloren of gestolen paspoort betreft, betaalt men USD 120,-.

Pagina 4 van het Armeense paspoort is gereserveerd voor het plaatsen van een (rond) stempel, op grond waarvan men gedurende vijf jaar onbeperkt Armenië mag uit- en inreizen. Na vijf jaar kan deze uitreisstempel verlengd worden voor een periode van maximaal drie jaar. Ook wanneer men naar een van de GOS-landen wil reizen, is zo'n stempel noodzakelijk.³⁷ Voordat men echter zo'n stempel in het paspoort krijgt, vindt individuele controle plaats³⁸ waarbij gekeken wordt of er ten aanzien van betrokkene enig strafrechtelijk onderzoek loopt. Indien dit het geval mocht zijn, dan wordt het paspoort van betrokkene niet voorzien van de bewuste stempel. Ook personen die weet hebben van staatsgeheimen of op wie een financiële claim ligt van een familielid, kan uitreispermisatie geweigerd worden. Bij hen wordt geen stempel in het paspoort geplaatst. Personen die hun militaire dienstplicht nog dienen te vervullen en die naar het buitenland reizen, krijgen een stempel dat maximaal twee jaar geldig is.

Vluchtelingen beschikken in de regel over een rode ID-kaart of een zogenaamd 'vluchtelingen(conventie)paspoort'. Deze zijn echter alleen voor binnenlands gebruik.³⁹

---

³⁷ Armeniërs kunnen visumvrij de GOS-landen inreizen, behalve Turkmenistan. Azerbeïdjan kunnen ze überhaupt niet inreizen.

³⁸ Deze controle wordt gedaan door het ministerie van Binnenlandse Zaken. Indien de stempel in het paspoort wordt geplaatst, wordt daarbij ook de ondertekening uit naam van de minister van Binnenlandse Zaken geplaatst.

³⁹ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

3 Situatie in Nagorny Karabach

3.1 Ontstaan conflict over Nagorny Karabach

De enclave Nagorny Karabach behoort formeel tot het grondgebied van Azerbaidzjan. In februari 1988 verzocht het regionale bestuur van Nagorny Karabach, dat door etnische Armeniërs werd gedomineerd, aan de Opperste Sovjet van Azerbaidzjan en Armenië in te stemmen met een overdracht van het gebied aan Armenië. Het verzoek werd echter afgewezen door de Azerbaidzjaanse regionale en Sovjet federale autoriteiten. In de Azerbaidzjaanse steden Bakoe en Sumgait werden in de jaren 1988 en 1989 etnische Armeniërs gedood en verjaagd⁴⁰, hetgeen weer leidde tot hevige etnische spanningen tussen Azeri en Armeniërs in de enclave. De spanningen onttaarden tenslotte in etnische zuiveringen, zowel in de enclave als in Armenië en Azerbaidzjan. Velen ontvluchtten in die jaren het gebied, de meesten naar overige delen van de voormalige Sovjet-Unie. Het conflict escaleerde verder in 1990, waarna de Sovjetautoriteiten de noodtoestand uitriepen. Op 2 september 1991 verklaarde Nagorny Karabach zich onafhankelijk, drie weken later (op 21 september) gevolgd door Armenië en door Azerbaidzjan op 18 oktober 1991.

Begin 1992, na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en het aan de strijdmachten van Nagorny Karabach, Armenië en Azerbaidzjan ter beschikking komen van grote hoeveelheden wapens uit het Sovjetarsenaal, namen de gevechten in alle hevigheid toe. De Armeniërs hebben deze oorlog gewonnen. In 1992 werd het ten noorden van N-K gelegen district Shaumyan, tot dan toe voornamelijk bewoond door Armeniërs maar geen deel uitmakend van Nagorny Karabach, door de Azeri veroverd waarna de Armeniërs vluchtten (naar Armenië of andere delen van de enclave) en gevluchte Azeri uit de overige delen van de enclave hun plaats innamen. De stad Shaumyan heeft sindsdien de Azerbaidzjaanse naam Ashaghu Agcakend gekregen.

Medio 1993 hadden de Armeense troepen niet alleen de gehele enclave bezet, maar tevens het gehele gebied ten westen en ten zuiden van Nagorny Karabach, waarmee ze in totaal 15% van het Azerbaidzjaanse grondgebied in handen kregen. De dorpen in de bezette gebieden zijn verwoest en nadien niet meer opgebouwd. De enige uitzondering is de stad Lachin (ten westen van de enclave) die met behulp van gelden afkomstig van de Armeense diaspora is opgebouwd. Lachin (Armeense naam Berd(ad)zor) is dan ook de enige stad in bezet gebied (dus buiten Nagorny

⁴⁰

Ook in januari 1990 vonden er ernstige etnische onlusten plaats in Bakoe, waarbij circa 70 dodelijke slachtoffers vielen.

Karabach) waar überhaupt mensen wonen; de rest van het bezette gebied is - op enkele legerplaatsen na - zo goed als verlaten.

In mei 1994 werd een akkoord bereikt tussen de strijdende partijen (het zogenaamde Bishkek Protocol). Sindsdien is nog steeds sprake van een wapenstilstand tussen Armenië en Azerbeidzjan. Alhoewel de militaire grenzen onveranderd zijn gebleven, vinden incidenteel nog schendingen plaats van het staakt-het-vuren. Het laatste halfjaar heeft op dit gebied een toenemende activiteit aan de bestandslijn te zien gegeven. Over en weer, maar schijnbaar vooral van Azerbeidzjaanse zijde geïnstigeerd, vinden bij tijd en wijle schermutselingen plaats, waarbij in enkele gevallen doden zijn gevallen. Een mogelijke reden voor dit incidentele geweld is dat Azerbeidzjan Nagorny-Karabach in de internationale aandacht wil houden.

3.2 Basisgegevens Nagorny Karabach

De in Azerbeidzjan gelegen etnisch Armeense enclave Nagorny Karabach heeft zich op 2 september 1991 onafhankelijk verklaard. Deze onafhankelijkheid werd internationaal echter niet erkend. De enclave beslaat in totaal 4800 vierkante kilometers en grenst uitsluitend aan Azerbeidzjaans grondgebied. Het bevolkingsaantal wordt geschat op tussen de 100.000 en 120.000 mensen. De hoofdstad is Stepanakert, met tussen de 30.000 en 40.000 inwoners. President is Arkady Ghukasian, gekozen in 1997 en herkozen in 2002.

De omstreden status van Nagorny Karabach kan in de praktijk als volgt worden samengevat. Formeel (de iure) behoort het tot het grondgebied van Azerbeidzjan. De facto gedraagt Nagorny Karabach zich als een onafhankelijke republiek, waarbij sprake is van Armeense invloed op het bestuur bescherming door het Armeense leger. Ook al wordt de onafhankelijkheid van de enclave door geen enkel land erkend, het is een praktisch gegeven dat de Azerbeidzjaanse autoriteiten momenteel geen enkele zeggenschap meer over de enclave hebben. In retaliatie voor het bezet houden van Azerbeidzjaans grondgebied, houden Azerbeidzjan en bondgenoot Turkije de grenzen met Armenië gesloten.

De enclave heeft een eigen president, regering (bestaande uit negen ministeries, waaronder een ministerie van Buitenlandse Zaken) en parlement. President is Arkady Ghukasian, premier is Anushavan Danielian, minister van Buitenlandse Zaken is Ashot Ghulian.

In juni 2000 zijn verkiezingen gehouden voor het 33 zetels tellende parlement. Op basis daarvan zijn thans 19 van de 33 zetels in handen van de Democratische Unie van Nagorny Karabach (in het Russisch bekend onder de afkorting 'ZhAM'). Dit

is de partij van president Ghukasian. Deze partij wordt geleid door een driemanschap, waarvan Jeanne Galstian de meest bekende is. De overige 14 zetels zijn voor de Dashnak-partij en enkele Communistische volksvertegenwoordigers, die oppositie voeren. De leider van de Dashnak-partij is Grisha Arutunian. Voornaamste geschilpunt is de invoering van een Grondwet, hetgeen door de Dashnakpartij wordt gewenst, maar door de president wordt tegengehouden. De volgende parlementaire verkiezingen zijn in 2004 .

De presidentiële verkiezingen in Nagorny Karabach werden in augustus 2002 gehouden. President Ghukasian werd met een overweldigende 89% van de stemmen herkozen. De volgende presidentiële verkiezingen zullen in 2007 plaatsvinden.

Nagorny Karabach heeft formeel eigen wetgeving maar in de praktijk is het zo dat wetten die in Armenië nieuw aangenomen zijn, zo goed als onveranderd door Karabach worden overgenomen. Voorzover over bepaalde onderwerpen door het onafhankelijke Armenië nog geen nieuwe wetten zijn gemaakt, wordt door Karabach (net als overigens in Armenië zelf) de oude Sovjet wetten gehanteerd. Een belangrijk verschil is dat Nagorny Karabach, in tegenstelling tot Armenië, geen Grondwet heeft.

Ook de munteenheid (Dram) is dezelfde als in Armenië.

In het algemeen kan voorts gezegd worden dat er een grote mate van samenwerking bestaat tussen de Armeense en Karabachse overheden. Hun ambtenaren bekleden over en weer functies. Zo was president Kotsjarian zelf van 1994 tot 1997 president van Nagorny Karabach en de huidige Armeense minister van defensie begin jaren negentig bevelhebber van de Karabachse strijdkrachten. Daarnaast werd de vroegere Armeense ambassadeur in Kazachstan benoemd tot officieel vertegenwoordiger van Nagorny Karabach in Armenië (vergelijkbaar met ambassadeur) en bekleedt nu weer een hoge functie bij het Armeense Ministerie van Buitenlandse Zaken.

De bevolking in Nagorny Karabach beschouwt zichzelf niet als Azerbajjaanse staatsburgers. Zij zijn doorgaans in het bezit van (inmiddels verlopen) Sovjetpaspoorten en Armeense nationale paspoorten. Daarnaast geven de Karabachi-autoriteiten ook eigen paspoorten uit. Dit zijn Sovjetpaspoorten (waarvan Nagorny Karabach nog een grote voorraad heeft), met de aanduiding 'Karabach' erin. Deze nationale paspoorten worden echter niet geaccepteerd in het buitenland, behalve in Armenië. Karabachi die naar het buitenland reizen, zoals zakenlieden, zullen doorgaans gebruik maken van een Armeens paspoort, welke eenvoudig in Stepanakert kunnen worden aangevraagd, ook als ze niet de Armeense nationaliteit bezitten. In Nagorny Karabach uitgegeven Armeense

paspoorten zijn herkenbaar aan het registratienummer 070. De Armeense autoriteiten zijn overigens redelijk soepel in het afgeven van het Armeense staatsburgerschap voor etnische Armeniërs uit Nagorny Karabach; de Armeense staatsburgerschapswetgeving biedt daartoe ook voldoende mogelijkheden.

Vanuit Azerbaidzjan is het niet mogelijk om de enclave rechtstreeks te bereiken en vice versa. De facto hebben de Azerbaidzjaanse autoriteiten geen zeggenschap meer over hetgeen zich in de enclave afspeelt.

De grens met Armenië is wel open en het verkeer in beide richtingen is vrij. Vanuit Armenië loopt een snelweg van de hoofdstad Yerevan naar Stepanakert. Formeel is een visum vereist, doch in het afgelopen jaar hebben nauwelijks grenscontroles meer plaatsgevonden. Wel wordt incidenteel door de Militaire Politie gecontroleerd op dienstweigeraars. Het visum is overigens aan de grens gemakkelijk verkrijgbaar.

Armenen en burgers van GOS-landen hebben geen visum nodig. Staatsburgers van andere landen wel (onder andere te verkrijgen bij de vertegenwoordiging in Jerevan en aan de grens). Omdat de grenscontroles zo weinig voorstellen wordt men veelal pas in Nagorny Karabach naar het visum gevraagd. Visumplichtigen dienen zich binnen drie dagen bij de OVIR⁴¹ in Nagorny Karabach voor registratie te melden.

Volgens de vertegenwoordiger van Nagorny Karabach in Armenië zouden er in de enclave nog mensen zijn (vooral in Stepanakert) die slecht Armeens spreken. Ten tijde van de Sovjet-Unie kozen de meeste Armeniërs voor het Russisch, zodat ze in elk geval geen Azeri hoefden te leren. Nu nog is er een Russische school in Stepanakert, die drukbezocht wordt vanwege de betere toekomstmogelijkheden die ouders hun kinderen hiermee toedichten.

Tijdens het conflict om Nagorny Karabach zijn ongeveer 30.000 etnische Armeniërs vanuit Karabach en de regio Shaumian (officieel niet behorend tot Shahumian) naar Armenië gevlucht. Daarvan is inmiddels de helft tot tweederde naar Nagorny Karabach teruggekeerd. De regering van Armenië beschouwt de resterende vluchtelingen als ontheemden en stimuleert hen eveneens naar de enclave terug te keren. Hiervoor is een hervestigingsprogramma opgericht, dat zich naar verluidt niet alleen op hervestiging in Nagorny Karabach zelf richt, maar ook op de bezette gebieden. Het aantal mensen dat zich overigens in de bezette gebieden vestigt, is beperkt. Het gaat hooguit om enkele honderden.

---

⁴¹

Afdeling Visa en Registratie van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

3.3 Samenstelling bevolking Nagorny Karabach

De totale bevolkingsomvang bedraagt volgens cijfers van de Armeense Nationale Commissie in de VS 150.000 personen, waarvan 95% etnisch Armeens en 5% Assyrisch, Grieks, Koerdisch en overigen. De meeste schattingen van nationale en internationale NGO's liggen echter rond de 100.000 en maximaal 120.000.

Overigens bevestigden geraadpleegde bronnen ook de aanwezigheid van nog andere etnische minderheden in Nagorny Karabach. Behalve Grieken en Koerden is ook bevestigd dat er nog Russen in de enclave leven. Eén vertegenwoordiger van een NGO wist te melden dat er ook enkele joden en Jeziden in Nagorny Karabach wonen. De officiële vertegenwoordiger van Nagorny Karabach in Armenië voegde hier nog enkele Oekraïners aan toe. Over de positie van deze etnische groeperingen zijn geen negatieve berichten bekend.⁴²

Er woont in Nagorny Karabach nog steeds een klein aantal nakomelingen uit een gemengd huwelijk, alsmede een paar echtparen op leeftijd in een gemengd huwelijk. De schattingen variëren van 'enkelen' (schatting door Armeens persbureau), 35 tot 40 personen (schatting van het 'Ministerie van Buitenlandse Zaken' van Nagorny Karabach) tot 'niet meer dan 100' (schatting door het ICRC in Jerevan).

3.4 Positie etnisch Azeri in Nagorny Karabach

Voor zover bekend, zijn de in Nagorny Karabach woonachtige Azeri's voor het merendeel partner in een gemengd huwelijk en uitsluitend ouder dan 55 a 60 jaar. Geen van de mondeling geraadpleegde bronnen had gehoord van mensen in Nagorny Karabach, wier beide ouders Azeri zijn.

Een klein deel betreft nakomelingen uit een gemengd huwelijk, waarbij een van beide ouders Azeri is. Voor de beeldvorming over etniciteit maakt dat allemaal overigens geen verschil. Voorbeelden van deze categorie 'Azeri' varieerden van een redelijk jonge vrouw die ook een baan heeft, tot een jongeman (moeder Armeens, vader Azeri), die zelfs zijn dienstplicht in het Karabachse leger zou hebben vervuld. Voorzover de aangesproken bronnen bekend, woonden deze mensen al in Nagorny Karabach voordat de oorlog uitbrak. Slechts een deel van

⁴²

Wel is een bericht bekend van de NGO 'Institute for War and Peace Reporting', waarin gemeld werd dat de paar joodse families die thans nog in Nagorny Karabach wonen meer achterdocht ondervinden dan vroeger. Volgens deze NGO zou dit kunnen worden verklaard door het idee dat Israël hulp verleent aan Azerbaïjan. Overigens hebben ook deze families tijdens de oorlog aan de Armeense kant gestaan en hebben hun zonen meegevochten in het Karabachi leger.

hen woont in Stepanakert, de rest woont in de dorpen. Omdat de leefgemeenschappen in Nagorny Karabach hecht zijn, kent bijna iedereen in hun directe omgeving deze Azeri's. Ze worden geacht de Armeense kant in het conflict te hebben gekozen en worden met rust gelaten. Deze Azeri's spreken vloeiend Armeens (vaak beter dan de etnisch Armeense vluchtelingen uit Bakoe die thans in Nagorny Karabach wonen) en hebben hun naam in Armeense namen veranderd.

Volgens het ICRC treden de in Nagorny Karabach aanwezige Azeri's zo min mogelijk op de voorgrond (geholpen door hun burens en kennissen) en hebben ze geen problemen. Dit is ook de overtuiging van de andere gesprekspartners.

3.5 Politieke onderhandelingen over Nagorny Karabach

Onder auspiciën van de OVSE wordt er nu al jaren gezocht naar een oplossing van het conflict in de zogenaamde Minskgroep, onder covoorzitterschap van Frankrijk, de VS en de Russische Federatie. Deze oplossing is nog steeds niet gevonden.

Op 14 augustus 2002 vond in Sadarak (grens Armenië-Nachitsjevan) de laatste bilaterale ontmoeting plaats tussen beide presidenten. Bij de consultaties waren de covoorzitters van de Minskgroep niet aanwezig. Op 6 oktober 2002 spraken beide presidenten met elkaar en marge van de GOS-top in Chisinau, Moldavië. En op 21 november 2002 ontmoetten de beide presidenten elkaar tijdens de NAVO-top in Praag. Daarna heeft geen ontmoeting meer plaatsgevonden. Waarschijnlijk zullen de onlangs herkozen Kotsjarian en Aliev elkaar eind mei weer ontmoeten in St. Petersburg, ter gelegenheid van de viering van het 300-jarig bestaan van die stad.

Intussen zitten de onderhandelingen muurvast. De geschilpunten liggen op het gebied van de status van de enclave, de Armeense terugtrekking uit de bezette gebieden, de corridors naar Nagorny Karabach en de Azeri exclave Nachitsjevan en de terugkeer van IDP's. Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat in 2003, een verkiezingsjaar in zowel Armenië als Azerbeidzjan, substantiële vooruitgang in de onderhandelingen geboekt zal worden. Vermoedelijk zullen de herkozen leiders van beide landen pas in 2004 weer serieus met elkaar om de tafel gaan zitten. Een van de grootste problemen zal echter blijven het overtuigen van de zeer sceptische bevolkingen van Armenië en Azerbaidjan van de noodzaak van concessies en de voordelen van een uiteindelijke vredesregeling.

3.6 Mensenrechtensituatie in Nagorny Karabach

De mensenrechtensituatie in Nagorny Karabach vertoont min of meer hetzelfde beeld als de situatie in Armenië. Belangrijke uitzondering is het bestaan van de

doodstraf. Nog steeds wordt de doodstraf geëist in rechtszaken in Nagorny Karabach. Net als Armenië hanteert Nagorny Karabach namelijk nog het, weliswaar gemodificeerde, Sovjet Wetboek van Strafrecht. Hierin wordt voor enkele vergrijpen (zoals meervoudige moord) mandator de doodstraf als sanctie genoemd. Daadwerkelijke uitvoering van de doodstraf heeft sinds 1998 niet meer plaatsgevonden.

Nagorny Karabach kent een Mediawet. De laatste jaren is het aanbod aan gedrukte media toegenomen. Naast 'Aparazh', het krantje van de Dashnak partij, geeft de partij Democratische Unie van Karabach (ZhAM) een eigen krantje uit 'Azat Artsakh'. Daarnaast geeft de Communistische Partij een eigen blad uit, alsmede de veteranenbeweging van Karabach. Het leger heeft een eigen krant, 'Armija', en er wordt nog een blaadje uitgegeven door ene Murad Petrosian, die gematigd kritisch tegenover de regering staat. Deze is enige redacteur en uitgever tegelijk en zijn blaadje heet 'Sjto Djelat', wat Russisch is voor 'Wat te doen'. In totaal hebben deze bladen een oplage van enige duizenden (zeker niet meer dan tienduizend). Er is één staatstelevisiekanaal.

3.7 Dienstplicht in Nagorny Karabach

Nagorny Karabach heeft sinds februari 2002 een eigen dienstplichtwet, die op belangrijke punten echter overeenkomt met die in Armenië. De dienstplicht geldt voor mannen van 18 tot 27 jaar. Dit is juist de groep die het gebied vanwege economische redenen verlaat. Ook in Nagorny Karabach geldt dat conform artikel 75 van het Wetboek van Strafrecht dienstweigering bestraft wordt met een vrijheidsstraf van een tot maximaal drie jaar en in geval van zelfmutilatie of vervalsing van documenten van een tot vijf jaar. De strafmaten volgens oorlogstijd worden sinds de wapenstilstand in mei 1994 niet meer toegepast. De dienstplicht zelf schijnt tevens gereduceerd te zijn tot twee jaar. Net als in Armenië, wordt dienstweigering door het OM (Prokuratura) vervolgd en desertie door de Militaire Prokuratura.

Volgens artikel 20 van de Karabachse Wet op de Dienstplicht zijn de volgende categorieën van de dienstplicht vrijgesteld:

- lid 1. personen met een vader die werkloos is, of een moeder die werkloos is, terwijl er geen inwonende arbeidsgeschikte kinderen zijn;
- sub a. personen die een vader van 60 of ouder en een moeder van 55 of ouder hebben;
- sub b. personen met een invalide vader of moeder (ouderdom niet belangrijk);
- lid 2. personen met een invalide echtgenote (afhankelijk van de mate van invaliditeit);

- lid 3. personen met een alleenstaande arbeidsgeschikte moeder met twee of meer kinderen tot 16 jaar die geen andere inwonende arbeidsgeschikte kinderen heeft;
- lid 4. personen met een invalide broer of zuster (afhankelijk van de mate van invaliditeit), terwijl voor hen geen anderen kunnen zorgen;
- lid 5. personen die medisch worden afgekeurd;
- lid 6. personen die in een strafinrichting verblijven.

Volgens artikel 22 van dezelfde wet is uitstel van dienstplicht wegens studie tot de leeftijd van 27 jaar mogelijk:

- lid 1. voor studenten aan faculteiten van door de overheid erkende hogescholen;
- lid 2. voor studenten van middelbare en vakscholen, tot zij hun studie hebben afgerond of 20 jaar zijn geworden.

Uitstel op grond van dit artikel wordt slechts een keer verleend.

Personen in de dienstplichtige leeftijd die aan een ziekte lijden kunnen volgens artikel 23 drie jaar uitstel van de dienst krijgen, waarna opnieuw een keuring plaatsvindt. Dit herhaalt zich totdat betrokkene 27 is en op grond daarvan afstel krijgt.

Overigens behoudt het Ministerie van Defensie van Karabach zich te allen tijde het recht voor om in noodgevallen over toch tot algemene mobilisatie over te gaan, ondanks het in de hierboven beschreven artikelen.

Voor het vervullen van alternatieve dienstplicht voor mannen die dit op religieuze, morele, ethische of andere gronden wensen, zijn geen mogelijkheden. Eén geraadpleegde bron stelde dat de levensomstandigheden in het leger van Nagorny Karabach beter zouden zijn dan in het Armeense leger.

Er is sprake van onvrijwillige uitoefening van dienstplicht door Armeense dienstplichtigen in Nagorny Karabach. Ook zouden Armeense officieren vaak in Nagorny Karabach gelegerd worden. Er lijkt een grote mate van coördinatie te bestaan tussen de Armeense en Karabachse ministeries van defensie. Armeense officieren commanderen Karabachse eenheden in de enclave en omgekeerd.

Over de slagkracht van de strijdkrachten van Nagorny Karabach wordt, in verband met het voortdurende conflict met Azerbeidzjan, geheimzinnig gedaan. Naar aanleiding van uitlatingen van de vertegenwoordiging van Nagorny Karabach in Armenië en het Armeense Ministerie van Defensie mag aangenomen worden dat deze strijdkrachten goed uitgerust zijn en zo'n tienduizend manschappen omvatten.

3.8 Positie Fidaï

De aanduiding Fidaï (vrijheidsstrijder) werd gebruikt voor de lokale etnisch Armeense paramilitaire groepen in Nagorny Karabach die aan het begin van het conflict werden gevormd. Deze paramilitaire groepen ontstonden spontaan. Er was geen formele structuur of centraal leiderschap. Feitelijk vormden zij de militaire component van het politieke verzet van de Armeense Karabachi tegen de Azeri overheersing.

De Fidaï bestond uit vrijwilligersverbanden van etnische Armeniërs, voornamelijk uit Nagorny Karabach en – in mindere mate - uit Armenië. Daarnaast waren er ook etnische Armeniërs uit de diaspora die meevochten, grotendeels Armeniërs uit Rusland en andere delen van de voormalige Sovjet-Unie.⁴³ Strijders van andere etniciteit betroffen voornamelijk vertegenwoordigers van de reeds in Nagorny Karabach wonende etnische minderheden, zoals Russen en Grieken. Hoewel de Fidaï geen formele banden had met de Armeense autoriteiten, mag worden aangenomen dat Armenië een grote invloed op de Fidaï kon uitoefenen.

De Fidaï ontstonden aan het begin van de oorlog, voordat er sprake was van een regulier Armeens en Karabachs leger. In de loop van de oorlog werden de beide reguliere legers gevormd en zijn de Fidaï geleidelijk opgegaan in deze strijdkrachten. Dit proces was in 1993 voltooid. De belangrijkste reden voor deze integratie was dat de aard van de strijd in de loop van het conflict veranderde. In het begin was het een soort guerrilla waarin ongeregelde groepen als de Fidaï hun nut bewezen. Later werd het een conventionele grondoorlog met geregelde strijdkrachten, waarin er voor relatief ongedisciplineerde vrijwilligersgroepen, die zich moeilijk in een formele commandostructuur lieten passen, geen plaats meer was. Van de Fidaï groepen gingen sommigen op in bestaande eenheden van het leger, andere groepen gingen integraal over en vormden aparte onderafdelingen. In de Fidaï gelederen bevonden zich een relatief groot aantal criminele elementen. Deze kregen in het leger vaak seniorposities, waar ze, vaak met succes, hun eigen regels probeerden door te voeren.⁴⁴

Na het opgaan van de Fidaï in de reguliere strijdkrachten werd de naam Fidaï steeds minder gebruikt maar het is aannemelijk dat de term Fidaï in de volksmond nog een tijd gebruikt is om soldaten in het algemeen aan te duiden, die zo lang onder die naam hadden geopereerd. Niet uitgesloten is dat sommigen dat nog

---

⁴³ Hoeveel etnische Armeniërs met een westers staatsburgerschap hebben meegevochten is niet vast te stellen, maar dit zal hoogstens om een paar honderd gaan.

⁴⁴ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

steeds doen, of met de term Fidaï verwijzen naar de leden van veteranenbewegingen, zoals Yerkrpah.

Sommige prominente oud-Fidaï hebben belangrijke functies bij de Karabachse of Armeense overheid bekleed of doen dit nog steeds. Anderen zijn zeer succesvol in zaken gegaan. Waarschijnlijk is dat enkelen van deze succesvolle oud-strijders op minder bonafide wijze tot hun succes zijn gekomen en aannemelijk is dat een deel van hen vertrouwde medeveteranen in (tijdelijk) emplooi hebben. Een direct verband tussen georganiseerde misdaad en de Fidaï is echter zeer moeilijk aan te tonen.

Veteranenorganisaties

Na de oorlog zijn veel veteranen, waarvan dus een belangrijk deel aan het begin van de oorlog Fidaï strijder is geweest, lid geworden van de veteranenorganisatie Yerkrpah. Deze organisatie heeft een prominente (politieke) rol gespeeld in Armenië en Nagorny Karabach (zie tevens paragraaf 2.2.3).

Yerkrpah had veel zeggenschap in Nagorny Karabach. Yerkrpah, hoewel formeel slechts een NGO, mat zich politieke invloed aan en stelde zich in toenemende mate kritisch op tegenover de Karabachse president Ghukaisan. Deze invloed is aanzienlijk verminderd sinds de arrestatie en veroordeling van voormalig minister van Defensie Babayan, die een vooraanstaande positie bekleedde binnen Yerkrpah in Nagorny Karabach. Daarop volgde nog de oprichting in 1999 van de rivaliserende organisatie ‘Unie van Veteranen’ (UVV) door de Karabachse president Ghukasian, en de overgang van het grootste gedeelte van de Karabachse aanhang van Yerkrpah naar deze nieuwe beweging UVV. De UVV is eveneens een NGO, heeft geen politieke ambities en heeft tot doel de belangen te behartigen van oorlogsveteranen en hun families. Yerkrpah is nu in Nagorny Karabach uitgeschakeld als politieke factor en richt zich derhalve weer op haar oorspronkelijke doelstellingen als NGO.

4 Mensenrechten

4.1 Juridische context

4.1.1 Verdragen en Protocollen

Op 6 juli 1993 tekende Armenië het VN Vluchtelingenverdrag van 1951 en het Protocol van 1967. Daarnaast is Armenië toegetreden tot de volgende VN-mensenrechtenverdragen:

1. Op 23 juni 1993 tot het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (CCPR); tot het Optioneel Protocol bij het Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (CCPR-OP1); tot het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (CRC); en tot het Internationale Verdrag inzake Uitsluiting van Alle Vormen van Rassendiscriminatie (CERD);
2. Op 13 september 1993 tot het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (CESCR); tot het Verdrag tegen Marteling en Andere Wrede, Onmenselijke of Vernederende Behandeling en Straffen (CAT); en tot het Verdrag inzake Uitsluiting van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen (CEDAW).

Tevens is Armenië op 7 juni 1993 toegetreden tot de Geneefse Rode Kruis Verdragen van 1949 en de bijbehorende Protocollen van 1977. Armenië heeft deze verdragen en protocollen nog niet geratificeerd. Op 11 mei 2001 trad Armenië toe tot het Europese Verdrag betreffende de Overbrenging van Gevonniste Personen, dat op 1 september 2001 voor Armenië in werking trad.

Daarnaast ratificeerde Armenië in het kader van haar toetreding tot de Raad van Europa een aantal Europese Conventies en Protocollen. Dit waren onder meer:

1. het Verdrag van Uitlevering, het Verdrag inzake Wederzijdse Assistentie in Criminele Zaken (geratificeerd op 25 januari 2002);
2. het Handvest voor Regionale of Minderheidstalen, en het Handvest voor Lokaal Zelfbestuur (geratificeerd 25 januari 2002);
3. het Verdrag tot Bescherming van Mensenrechten en Fundamentele Vrijheden met de daarbij behorende Protocollen nrs. 1, 2, 4, 7 en 11 (geratificeerd op 26 april 2002);
4. de Conventie ter Voorkoming van Marteling en Onmenselijke Behandeling en Bestrafing met de twee bijbehorende Protocollen (geratificeerd op 18 juni 2002).

Armenië heeft Protocol nr.6 bij de Europese Mensenrechtenconventie van 1952, verplichting om de doodstraf af te schaffen, niet geratificeerd. De Raad van Europa betreurt dit ten zeerste.

4.1.2 Nationale Wetgeving

Grondwet

De Armeense Grondwet is op 5 juli 1995 door middel van een referendum aangenomen. De Grondwet voorziet in een soevereine, democratische staat, gebaseerd op sociale rechtvaardigheid en respect voor de rechtsstaat. Daarnaast voorziet de Grondwet in een scheiding van de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht, in bestuur krachtens de wet en in een meerpartijensysteem.

De Armeense Grondwet is gebaseerd op de Franse Grondwet, hetgeen betekent dat ondanks de voornoemde scheiding der machten aan de president zeer veel bevoegdheden worden toegekend. Er kan in Armenië dan ook gesproken worden van een presidentieel systeem.

In de Grondwet zijn de belangrijkste mensenrechten verankerd. Artikel 15 stelt dat aan burgers alle rechten, vrijheden en plichten toekomen die in de wet zijn opgenomen, ongeacht etniciteit, ras, geslacht, geloof, taal, politieke of andere overtuigingen, of sociale klasse. Artikel 16 stelt bovendien dat allen gelijk zijn voor de wet en het recht hebben op gelijke bescherming zonder discriminatie.

Kort na zijn verkiezing heeft president Kotsjarian een kandidaat van de oppositie benoemd als voorzitter van twee commissies, waarvan één tot taak heeft voorstellen te doen ter verbetering van de mensenrechtensituatie (zie tevens paragraaf 4.2) en de andere belast is met hervorming van de Grondwet.⁴⁵ Constitutionele herzieningen dienen zowel door het parlement als door de bevolking door middel van een referendum goedgekeurd te worden. Het referendum over de grondwetswijziging zal samen met de parlementsverkiezingen in mei 2003 plaatsvinden. De belangrijkste wijzigingen in het voorstel zijn:

- formele afschaffing van de doodstraf;
- instelling van het instituut van Ombudsman;
- vergroting van de invloed van het parlement (en daarmee beperking van de bevoegdheden van de president);
- hervorming van de rechtsprekende macht en vermindering van de invloed van de Prokuratura.

⁴⁵

Bij de toetreding tot de Raad van Europa op 25 januari 2001 heeft Armenië zich verplicht om de Grondwet te wijzigen. Een nieuwe conceptgrondwet werd aldus gemaakt door de presidentiële autoriteiten en werd in augustus 2001 gepresenteerd aan het parlement.

Mensenrechtenwetgeving

Een nieuw wetsvoorstel die onder andere voorziet in het instellen van de Ombudsman is nog steeds in parlementaire behandeling. Het wetsvoorstel is sterk bekritiseerd. De belangrijkste kritiek is dat de Ombudsman wordt benoemd en ontslagen door de president, hetgeen afbreuk zal doen aan de onafhankelijkheid van de Ombudsman. Daarnaast zijn de bevoegdheden van de Ombudsman niet duidelijk weergegeven en zouden er tegenstrijdigheden in de wet staan. Men verwacht dat het wetsvoorstel pas zal worden aangenomen na de parlementsverkiezingen van mei 2003.

Vluchtelingenwetgeving

Op 6 juli 1993 tekende Armenië het VN Vluchtelingenverdrag. In maart 1999 nam het Armeense parlement een nieuwe Vluchtelingenwet aan. Deze wet bevat nadere regelgeving inzake status, en rechten en plichten van vluchtelingen.⁴⁶ In 2002 is een amendement op deze wet aangebracht. Het is nu ook mogelijk om een tijdelijke verblijfsvergunning te krijgen. Deze wet is voornamelijk aangepast zodat een groep van circa 11.000 Armeense vluchtelingen uit Azerbeïdjan, Abchazië en Tsjetsjenië een tijdelijke verblijfsvergunning kan krijgen.⁴⁷

In de verslagperiode zijn geen gevallen gerapporteerd over gedwongen terugkeer naar een land waar vervolging wordt gevreesd.⁴⁸

Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving

Voor algemene informatie over de Armeense staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving kan worden verwezen naar het ambtsbericht 'Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving in de republieken van de voormalige Sovjet-Unie' van 14 augustus 2002. Daarnaast is de volgende aanvullende informatie relevant.

---

⁴⁶ Bij de totstandkoming hiervan heeft de UNHCR een belangrijke rol gespeeld.

⁴⁷ Voor meer gedetailleerde informatie over de vluchtelingenwetgeving, zij verwezen naar het ambtsbericht Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving in de republieken van de voormalige Sovjet-Unie van 14 augustus 2002.

⁴⁸ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

Op 20 maart 2002 is de staatsburgerschapswetgeving van Armenië geamendeerd. Artikel 10, lid 2 stelt thans dat staatlozen of staatsburgers afkomstig uit andere voormalige Sovjetrepublieken, die een permanente verblijfplaats in Armenië hebben, genaturaliseerd kunnen worden indien ze hun staatsburgerschap vóór 31 december 2003 aanvragen.⁴⁹

4.2 Toezicht

Bij de toetreding tot de Raad van Europa op 25 januari 2001 heeft Armenië zich verplicht om een Wet op de Ombudsman aan te nemen en te implementeren. Deze wet is nog in parlementaire behandeling. In het najaar van 2002 is een conceptwet aangeboden aan het parlement ter goedkeuring. Het blijft onduidelijk wanneer deze wet zal worden geïmplementeerd. Duidelijk is wel dat de implementatie van de Wet op de Ombudsman pas vorm zal krijgen na aanpassing van de Grondwet. De Grondwet zal hoogstwaarschijnlijk pas na de presidentsverkiezingen in 2003 worden geamendeerd.

Vertegenwoordigers van de Raad van Europa en van het Rode Kruis Comité (ICRC) hebben sinds 1999 toestemming de mensenrechtensituatie in het land te volgen. Dit uit zich ondermeer in volledige toegang tot gevangenen. Lokale en internationale waarnemers hebben de afgelopen jaren geen belemmering ondervonden bij het monitoren van de verschillende verkiezingen. Het overheidsbureau, opgericht om het contact met de waarnemers te onderhouden, leverde echter vrij algemene en incomplete informatie over activiteiten rond de verkiezingen.

Er zijn diverse mensenrechtenorganisaties⁵⁰ actief in Armenië die openlijk activiteiten kunnen ontplooien, ook indien dit kritiek impliceert op mensenrechtenschendingen door de overheid. De publieke toegang tot informatie over mensenrechten is de laatste jaren aanzienlijk verbeterd en met name de 'onafhankelijke' media besteden aandacht aan kwesties waar mensenrechten in het geding zijn. Er is echter in Armenië niet een zodanige openheid en vrijheid dat gesproken kan worden over een open en levendig publiek debat over de belangrijke mensenrechtenkwesties (zie tevens paragraaf 4.3.1).

De mensenrechtenorganisaties, met name de lokale, hebben regelmatig te kampen met een tekort aan fondsen. Zo moest het Armeens Helsinki Comité het afgelopen jaar noodgedwongen een deel van het jaar haar kantoor sluiten wegens geldgebrek.

⁴⁹

Voorheen was deze datum vastgesteld op 31 december 2001.

⁵⁰

Naast internationale organisaties als Amnesty International, Human Rights Watch en International Helsinki Federation zijn zo'n 40 lokale NGO's op het gebied van mensenrechten in Armenië actief. Het merendeel hiervan leidt echter een sluimerend bestaan.

Commissie voor Mensenrechten

In 1998 heeft president Kotsjarian een presidentiële Commissie voor Mensenrechten opgericht.⁵¹ Deze commissie heeft een adviesfunctie. De commissie signaleert zaken, van selectieve woningtoewijzing tot bruto politieoptreden en brengt deze zaken onder de aandacht van de autoriteiten. Voor individuele klachten kan de burger terecht bij de presidentiële Commissie. In de verslagperiode heeft de commissie zich voornamelijk beziggehouden met mishandeling van individuen binnen de militaire politie en het leger. De Commissie heeft een bezoek gebracht aan militaire onderdelen om de (mensenrechten) situatie te bezien.

De parlementaire Commissie voor Nationale Veiligheid, Defensie en Binnenlandse Zaken hebben regelmatig bezoeken gebracht aan militaire dienstonderdelen om klachten van soldaten over de situatie te horen.

Er bestaat ook een Parlementaire Mensenrechten Comité in Armenië, maar deze is niet actief.

4.3 Naleving en schendingen

4.3.1 Vrijheid van meningsuiting

In de artikelen 23 en 24 van de Grondwet wordt vrijheid van meningsuiting en persvrijheid gegarandeerd. Tevens voorziet de Perswet van 8 oktober 1991 hierin. Er vindt van overheidswege geen censuur voorafgaand aan publicatie plaats. De oppositiepers bekritiseert regelmatig openlijk de regeringspolitiek en regeringsfunctionarissen, inclusief de president. Desondanks hanteren journalisten een vorm van zelfcensuur, om te voorkomen dat vergeldingsacties van burgers en autoriteiten, die ze in het verleden hebben meegemaakt, worden herhaald. Deze zelfcensuur vindt vooral plaats als het gaat om onderwerpen die corruptie of de nationale veiligheid betreffen.⁵²

In februari 2002 werd een nieuw concept van de Mediawet aan het parlement aangeboden ter vervanging van de Perswet van 1991. Een van de veranderingen in

---

⁵¹ De Commissie wordt voorgezeten door een prominente oppositieleider, Paruyr Hairikyan, en bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende lokale NGO's en overheidsinstellingen.

⁵² U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

de nieuwe wet zou zijn dat de pers zich voortaan ieder jaar opnieuw moet laten registreren om een vergunning te krijgen. In de huidige wet vindt registratie bij de autoriteiten eenmalig plaats. De nieuwe wet zou tevens gaan voorzien in de oprichting van een overheidsorgaan dat de activiteiten van de media in de gaten houdt. De concept-Mediawet is, mede naar aanleiding van het protest uit binnen- en buitenland, weer ingetrokken. Er ligt thans ook een 'Freedom of Information Law' bij het parlement.

Over het algemeen leveren de private media onafhankelijk nieuws. Opgemerkt dient echter te worden dat veel media financieel afhankelijk zijn van politieke belangengroepen en partijen, diaspora organisaties of vermogende zakenlieden met connecties. Redactionele onafhankelijkheid is daardoor niet altijd gegarandeerd. Oppositiepartijen en politici hebben niet altijd vrije toegang tot de media. Zo kregen de tv-kanalen van de oppositie⁵³ eind 2002 geen licentie. Uiterlijk tot eind januari 2003 kunnen oppositiepartijen projectvoorstellen aanleveren om een tv-kanaal te starten. Als deze niet worden geaccepteerd, dan zal er geen enkel oppositiepartij tijdens de verkiezingen van 2003 op televisie uitzendingen kunnen verzorgen.

De overheid maakt soms gebruik van middelen om onwelgevallige periodieken onder druk te zetten, bijvoorbeeld door het afsluiten van water en elektriciteit, het verhogen van de huur van het kantoor indien het een (deel van een) overheidsgebouw betreft, of het inperken van zendtijd van de private televisiezenders. Er wordt echter met enige terughoudendheid van dergelijke middelen gebruik gemaakt; de Armeense autoriteiten zijn zich bewust van de internationale aandacht voor eerbiediging van de persvrijheid. Journalisten kunnen het slachtoffer worden van bedreigingen en fysiek geweld, ook door politiefunctionarissen, vaak als gevolg van artikelen over vermeende corruptie en machtsmisbruik.⁵⁴ Opmerkelijk is de moord op Tigran Naghdalian, hoofd van de staatstelevisie, eind december 2002. Als hoofd van de staatstelevisie was hij een van de belangrijkste aanhangers van de huidige president van Armenië. Deze laatste heeft dan ook gesuggereerd dat de oppositie betrokken is geweest bij de moord op Naghdalian. Het motief en de daders zijn vooralsnog niet bekend.

Op grond van de huidige strafwet (artikel 208) wordt het publiekelijk 'belasteren' van autoriteiten in verband met hun functieuitoefening aangemerkt als een misdaad.⁵⁵ De laatste jaren vinden regelmatig processen plaats, met als inzet beschuldigingen aan het adres van journalisten over vermeende laster. Zo werd in

---

⁵³ Dit zijn Noyan Tapan en A1+.

⁵⁴ Human Rights Watch, *World Report 2002, Armenia* (Londen, 2002)

⁵⁵ International Helsinki Foundation for Human Rights (IHF), *Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia* (Wenen, 2002)

maart 2001 een journalist van het politieke sensatieblad Oragir (later opgevolgd door het blad Haykakan Zhamanak) schuldig bevonden aan laster. Betrokkene werd uiteindelijk niet veroordeeld.

De internationale kranten en tijdschriften hebben geen last van beperkingen. Er zijn ook geen beperkingen op de ontvangst van satelliettelevisie en andere buitenlandse media. Daarnaast wordt veelvuldig gebruik gemaakt van internet.

4.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

In de artikelen 25 en 26 van de Grondwet wordt het recht op vereniging en vergadering gegarandeerd. Dit recht wordt in de praktijk niet altijd gerespecteerd door de Armeense overheid.⁵⁶

De wet op de Burgerlijke en Politieke Organisaties dateert van 26 februari 1991. Iedere partij, vereniging of organisatie dient zich te laten registreren bij het ministerie van Justitie of, in het geval dat de organisatie zich in Jerevan bevindt, bij de burgemeester van Jerevan. Men dient een beschrijving van de organisatie te overhandigen met nog enige andere relevante documenten. Een commissie beoordeelt vervolgens of er redenen bestaan (bijvoorbeeld strijdigheid met de nationale belangen) op grond waarvan het orgaan niet geregistreerd kan worden. Een hoorzitting maakt deel uit van de procedure. In principe moet er binnen 30 dagen een met redenen omklede beslissing zijn genomen.

In de praktijk is met de registratie evenwel veel tijd gemoeid. Dit komt voornamelijk omdat de commissie regelmatig van oordeel is dat het desbetreffende orgaan nog niet aan bepaalde registratievoorwaarde voldoet. Aangezien dit niet zozeer wordt gezien als een formele weigering tot registratie, is het moeilijk om eventueel bij de rechter registratie af te dwingen. Verschillende mensenrechtenorganisaties en politieke partijen zijn de afgelopen jaren verplicht hun huishoudelijk reglement of statuut te wijzigen teneinde geregistreerd te kunnen worden. In de verslagperiode zijn geen meldingen geweest van organisaties wier registratieverzoek is geweigerd.⁵⁷

Een organisatie kan worden verboden of tijdelijk buiten werking worden gesteld door het Hooggerechtshof, op verzoek van de Procureur-generaal of de minister van Justitie, indien geoordeeld wordt dat de Armeense wet is overtreden omdat de organisatie activiteiten uitvoert in strijd met de wet.

---

⁵⁶ IHF, [Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia](#) (Wenen, 2002)

⁵⁷ U.S. Department of State, [Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia](#) (Washington, maart 2002)

Armeense politieke organisaties mogen geen financiële middelen van buiten Armenië ontvangen en de leiders van de organisatie dienen binnen Armenië een vaste woon- en verblijfplaats te hebben.⁵⁸

De Grondwet staat toe dat werknemers lid zijn van een vakbond (artikel 25). Eveneens is het werknemers toegestaan om te staken (artikel 29). In de praktijk zijn de vakbonden echter zwak en weinig actief.

De afgelopen jaren is een aantal oppositionele organisaties, die bij de autoriteiten in ongenade waren gevallen, opnieuw geregistreerd. Zo staan bijvoorbeeld Dashnak-leden niet meer in de negatieve aandacht van de Armeense autoriteiten. Sinds de parlementsverkiezingen van mei 1999 heeft de Dashnak-partij zeven zetels in het parlement.

4.3.3 Vrijheid van godsdienst

Artikel 23 van de Grondwet garandeert de godsdienstvrijheid. Op grond van artikel 44 van de Grondwet mag deze vrijheid slechts worden ingeperkt, indien dit noodzakelijk is voor bescherming van de staat, de openbare orde, de gezondheid of de moraal. De Wet betreffende Vrijheid van Religie en Religieuze Organisaties, aangenomen op 7 juni 1991 en geamendeerd in 1997, stelt de scheiding van kerk en staat vast, doch kent aan de Armeens-apostolische kerk een geprivilegieerde positie toe. Een presidentieel decreet (1993) en verschillende amendementen (1997) op de wet hebben de positie van de Armeens-apostolische kerk verder versterkt en nieuwe obstakels opgeworpen voor andere geloofsgemeenschappen.⁵⁹

Ongeveer 90% van de Armeense bevolking behoort tot de Armeens-apostolische kerk, of voelt zich met deze kerk verbonden. De volgende religieuze minderheidsgroepen zijn te onderscheiden: katholieken (180.000), Jeziden (Koerdische religieuze/etnische groep: 30.000 tot 40.000), pinksterbeweging (25.000), Grieks-orthodoxe kerk (6.000), Jehova's getuigen (6.000), Armeens-evangelische kerk (5.000), charismatische beweging (3.000), baptisten (2.000), moslims (1.000 tot 1.500), joden (500 tot 1.000), zevendedagsadventisten, mormonen, bahá'ís en hare krishna's (enkele tientallen).⁶⁰

---

⁵⁸ Het is onduidelijk in hoeverre het verbod op financiering vanuit het buitenland daadwerkelijk wordt geëffectueerd.

⁵⁹ U.S. Department of State, [International Religious Freedom Report 2002: Armenia](#) (Washington, oktober 2002)

⁶⁰ U.S. Department of State, [International Religious Freedom Report 2002: Armenia](#) (Washington, oktober 2002)

In 1991 werd een wet aangenomen die alle geloofsgemeenschappen – behalve de Armeense-apostolische kerk – ertoe verplichtte zich te laten registreren bij de Staatsraad voor Religieuze Aangelegenheden. In maart 2002 is deze Staatsraad opgeheven middels een presidentieel decreet, omdat deze nauwelijks meer actief was, behalve nog in de registratie van geloofsgemeenschappen. De Staatsraad zal worden vervangen door een kantoor dat onder de president valt. Dit kantoor zal de registratie voortzetten. Er is echter nog niemand benoemd tot hoofd van dit kantoor. Geloofsgemeenschappen die zich willen laten registreren dienen ‘vrij te zijn van materialisme’, dienen ‘enkel spiritueel van aard’ te zijn en dienen zich te baseren op de ‘historisch erkende heilige Schriften’. Voor registratie heeft men minimaal 200 leden nodig.⁶¹

In de verslagperiode bedroeg het totale aantal geregistreerde geloofsgemeenschappen 50. De enige twee religieuze gemeenschappen, waarvan de registratie geweigerd is, zijn de Jehova's getuigen en de hare krishna's. Hoewel het aantal leden van de Jehova's getuigen voldoende is om zich te laten registreren (er zijn momenteel zo'n 6.000 leden), is deze gemeenschap momenteel bezig om aanvullende informatie te verschaffen aan de regering. De reden dat de hare krishna's niet zijn geregistreerd, is dat hun aantal in Armenië nog slechts enkele tientallen bedraagt. Formeel is er geen moskee in gebruik in Armenië. In de praktijk echter is in Jerevan een moskee open om er te bidden. Ondanks dat deze moskee niet geregistreerd staat als religieus gebouw, ondervinden de moslims die daar willen bidden geen problemen van de overheid.⁶²

De Armeense bevolking en de Armeens-apostolische kerk lijken over het algemeen niet veel te maken te willen hebben met geloofsgemeenschappen die geen wortels hebben in de Armeense traditie en geschiedenis. Leden van sommige religieuze minderheden, in het bijzonder volgelingen van niet-traditionele religies, zoals Jehova's getuigen, hare krishna's, pinksterbeweging en zevendedagsadventisten, kunnen last hebben van tegenwerking en intimidatie door de plaatselijke bevolking. Het gaat hier voornamelijk om kleine pesterijen.

Vrijwel alle bronnen melden dat in de praktijk de autoriteiten de geregistreerde geloofsgemeenschappen weinig in de weg leggen. De tolerantie in Armenië tegenover geregistreerde geloofsgemeenschappen lijkt de afgelopen jaren toegenomen te zijn. Vertegenwoordigers van niet-geregistreerde geloofsgemeenschappen, die in het openbaar bekeringsactiviteiten ontplooiën, kunnen van de zijde van de autoriteiten problemen ondervinden. Hoewel geen concrete voorbeelden bekend zijn, valt hier te denken aan intimiderend

---

⁶¹ U.S. Department of State, [International Religious Freedom Report 2002: Armenia](#) (Washington, oktober 2002)

⁶² U.S. Department of State, [International Religious Freedom Report 2002: Armenia](#) (Washington, oktober 2002)

politieoptreden, afsluiten van elektriciteit e.d. Dezerzijds is echter geen informatie bekend omtrent arrestaties of aanhoudingen als gevolg van openlijke bekeringsactiviteiten.

Jehova's getuigen

De overheid blijft de registratie van de Jehova's getuigen weigeren, ondanks herhaalde verzoeken van de Jehova's getuigen in 2000 en 2001. Sinds de Staatsraad voor Religieuze Aangelegenheden in maart 2002 is opgeheven, is er nog geen vooruitgang geboekt. De Jehova's getuigen hebben inmiddels wel hun Statuut op een aantal punten aangepast, maar het is voor hen onmogelijk om bijvoorbeeld een artikel inzake dienstplichtweigering te schrappen.⁶³

Volgens de wet mag een niet-geregistreerde religieuze organisatie geen kranten en tijdschriften publiceren, geen overheidsgebouwen huren voor bijeenkomsten, geen programma's op radio of televisie uitzenden en geen visa van bezoekers officieel ondersteunen. In de verslagperiode hebben Jehova's getuigen geen problemen ondervonden om ontmoetingsruimten te vinden, voornamelijk vanwege het feit dat ontmoetingen in kleine groepen bij iemand thuis werden georganiseerd. Zendingen van publicaties voor Jehova's getuigen worden nog steeds in beslag genomen door de douanebeamten, hoewel het toegestaan is om kleine hoeveelheden gedrukt materiaal voor eigen gebruik in te voeren.⁶⁴

Het kan nog voorkomen dat in incidentele gevallen Jehova's getuigen worden tegengewerkt door de autoriteiten. Bijeenkomsten van Jehova's getuigen kunnen worden verstoord en Jehova's getuigen kunnen lastig gevallen worden door burgers. In deze laatste gevallen treedt de politie halfslachtig op tegen dergelijke verstoringen en rechtbanken zijn vaak bevooroordeeld en vatbaar voor druk van rechtshandhavende autoriteiten. Soms worden bijeenkomsten door lokale autoriteiten onderbroken en verboden, al dan niet op grond van een bestaand decreet. Voornamelijk vanuit de Armeens-apostolische kerk worden de Jehova's getuigen regelmatig bekritiseerd.

Gesteld kan worden dat Jehova's getuigen vaker het slachtoffer zijn van pesterijen en intimidatie dan andere religieuze minderheden, voornamelijk vanwege hun standpunt over dienstplicht en hun missionaire ijver. Toch kunnen Jehova's getuigen over het algemeen hun activiteiten openlijk uitvoeren. Er zijn geen arrestaties van Jehova's getuigen bekend, behalve als het gaat om dienstweigering.

---

⁶³ U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2002: Armenia (Washington, oktober 2002)

⁶⁴ U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2002: Armenia (Washington, oktober 2002)

Volgens opgave van de organisatie van Jehova's getuigen zitten op dit moment 18 Jehova's getuigen in detentie vanwege dienstweigering (zie paragraaf 4.4.4). Dezelfde bron meldt dat de situatie voor Jehova's getuigen in de verslagperiode verbeterd zou zijn. Er zouden minder 'pesterijen' hebben plaatsgevonden.

Het aantal Jehova's getuigen in Armenië neemt thans toe. Er zouden op dit moment in Armenië zo'n 6000 Jehova's getuigen geregistreerd zijn bij 46 lokale kringen. Het in- en uitschrijven is zeer gemakkelijk, leden betalen geen lidmaatschapsgeld en krijgen ook geen lidmaatschapskaart.⁶⁵

4.3.4 Bewegingsvrijheid

Artikel 22 van de Grondwet stelt dat iedere Armeense staatsburger het land vrijelijk in- en uit- mag reizen. Daarnaast heeft iedere Armeense staatsburger de vrijheid om door Armenië te reizen en zich overal in Armenië vrij te vestigen. In Armenië bestaat nog een woonplaatsregistratieregeling, doch slechts in de zin van registratieplicht. Het is niet meer zo dat van tevoren toestemming tot verhuizing moet worden verzocht en dat deze toestemming slechts verleend wordt indien aan een aantal criteria (zoals werk) wordt voldaan. Volgens de Armeense autoriteiten is het verkrijgen van een woonplaatsregistratie vrij eenvoudig. Men kan een huis kopen, maar ook het huren van een huis of zelfs het bij iemand inwonen is voldoende aanleiding voor het verkrijgen van de woonplaatsregistratie. Het gaat erom dat men kan aantonen dat men een woonplaats heeft.

Wel kan het zo zijn dat een individuele corrupte ambtenaar weigert om zonder aanvullende betaling de noodzakelijke veranderingen in de registers in te voeren, waardoor men zich zonder aanvullende betaling de facto niet kan uit- of inschrijven. Uiteraard kan de burger in dergelijke gevallen de bescherming van de rechterlijke macht invoeren, maar de rechtspraak opereert nog steeds niet onafhankelijk en onpartijdig. Bovendien is corruptie nog steeds een tamelijk ingeburgerd fenomeen, waardoor de meeste mensen uit pragmatische overwegingen toch maar de gevraagde steekpenningen betalen.

Een geraadpleegde bron meldt dat Armeniërs die langdurig in het buitenland hebben verbleven, geen problemen ondervinden om Armenië weer binnen te komen, ook als ze gehuwd zijn met bijvoorbeeld een Azeri. Indien het huwelijk buiten Armenië gesloten is, dan dient het huwelijk gelegaliseerd te worden door een Armeense ambassade. Het echtpaar heeft geen speciale toestemming of document nodig om Armenië binnen te komen en er permanent te gaan wonen. De partner krijgt in eerste instantie een verblijfvergunning voor 3 dagen. Deze

---

⁶⁵

Volgens opgave van de organisatie van de Jehova's getuigen.

verblijfsvergunning kan door de OVIR verlengd worden voor een maand, zes maanden en uiteindelijk drie jaar. Daarna kan men het staatsburgerschap aanvragen. Het maakt hierbij niet uit of de man of de vrouw Azeri is.⁶⁶

Inmenging in persoonlijke aangelegenheden

Het recht op privacy, inclusief zaken als briefgeheim en privacy bij andere vormen van communicatie, wordt gegarandeerd in artikel 20 van de Grondwet. Op deze vrijheid mag slechts inbreuk worden gemaakt na een rechterlijke beslissing of uit noodzakelijkheid zoals bepaald in de wet. In de verslagperiode is geen melding gemaakt van illegale afluisterpraktijken.

In artikel 21 van de Grondwet wordt het recht op onschendbaarheid van de woning gegarandeerd. Een woning kan slechts worden doorzocht als de rechtbank daartoe beslist heeft. Desondanks is er in de verslagperiode door verschillende bronnen melding gemaakt van wederrechtelijke huiszoekingen. Zo zouden verschillende overheidsinstellingen (zoals bijvoorbeeld de veiligheidsdienst) zonder een daarvoor benodigd gerechtelijk bevel, huiszoekingen hebben uitgevoerd, onder andere in verband met de moorden in het parlement in oktober 1999.

4.3.5 Rechtsgang

In de Grondwet is het beginsel verankerd dat een verdachte onschuldig is totdat zijn schuld is bewezen (artikel 41). Daarnaast bestaan andere wettelijke bepalingen die een eerlijke rechtspraak dienen te garanderen, zoals het feit dat men niet hoeft te getuigen tegen naaste bloedverwanten en dat men geen bewijs tegen zichzelf behoeft te verschaffen. Daarnaast dienen rechtszittingen openbaar te zijn, tenzij er staatsgeheimen in het geding zijn. Een eerlijke rechtspraak is in de praktijk echter lang niet altijd gegarandeerd. Het komt voor dat verdachten tot lange gevangenisstraffen veroordeeld worden op basis van flinterdun bewijs, zonder bijvoorbeeld getuigenverklaringen.⁶⁷ Bewijsmateriaal, dat onder druk verkregen is, wordt door rechters in veel gevallen beschouwd als rechtsgeldig bewijs. Rechtszaken kunnen soms voorkomen worden door het betalen van smeergeld.⁶⁸

---

⁶⁶ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

⁶⁷ IHF, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

⁶⁸ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

Bovendien zijn rechters nog steeds geneigd om – net als in de sovjetijd – de wensen van de openbare aanklager in te willigen.⁶⁹

Op grond van artikel 40 van de Grondwet dienen alle verdachten tijdens een proces te worden bijgestaan door een advocaat. Artikel 45 stelt vervolgens dat dit recht kan worden ingeperkt indien er sprake is van de noodtoestand of gevaar voor de constitutionele orde. Verdachten dienen een advocaat vrijelijk te kunnen kiezen. Kiest de verdachte zelf geen advocaat, dan dient hem er een te worden toegewezen. Advocaten beklagen zich regelmatig over het feit dat hun rol in de rechtsprocedure te beperkt is, alsmede dat zij niet altijd toegang hebben tot hun cliënten en niet altijd het dossier van hun cliënten mogen inzien (zie tevens paragraaf 4.3.6).

De positie van het Openbaar Ministerie was traditioneel uitermate sterk in verhouding tot die van de verdachte. De Armeense Grondwet heeft de bevoegdheden van het OM evenwel reeds ingeperkt, terwijl de Wet op het Openbaar Ministerie deze inperking nader heeft gespecificeerd.

Alhoewel er in de afgelopen jaren in Armenië veel justitiële hervormingen zijn doorgevoerd, voldoet de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht nog steeds niet aan de internationale normen. De onafhankelijkheid van de rechtsinstellingen (conform artikel 94 en 97 van de Grondwet) laat in de praktijk te wensen over vanwege onder andere nepotisme en corruptie. Rechters zijn beïnvloedbaar niet alleen omdat zij in zekere mate onder druk staan van de politieke en uitvoerende macht, maar vooral ook omdat zij vanwege het lage salaris vatbaar zijn voor corruptie. De verwachting is evenwel dat met verdere aanpassing van wet- en regelgeving en het justitiële systeem deze situatie geleidelijk zal verbeteren.

Ondanks het feit dat Armenië de verplichting had om een jaar na toetreding tot de Raad van Europa een nieuwe strafwet in te voeren, is dat nog steeds niet gebeurd. Na enkele pogingen in 2000 en 2001 van de Armeense autoriteiten om deze wet te amenderen, is op 20 juni 2002 het concept aangenomen in de eerste lezing door het parlement. Wanneer de nieuwe strafwet zal worden aangenomen, is nog onduidelijk.⁷⁰ De belangrijkste wijzigingen die in de nieuwe strafwet dienen te worden opgenomen, zijn afschaffing van de doodstraf (zie tevens paragraaf 4.3.8) en afschaffing van strafbaar stellen van homoseksualiteit bij volwassen mannen (zie tevens paragraaf 4.4.5).

---

⁶⁹ IHF, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

⁷⁰ Council of Europe, Honouring of obligations and commitments by Armenia (september 2002)

In januari 1999 is de Wet op Strafrechtelijke Procedures herzien. Onder deze wet mogen politiefunctionarissen burgers maximaal 12 uur in voorarrest houden zonder de familie te waarschuwen. Tevens is bepaald dat verdachten 12 uur in voorarrest mogen worden gehouden, zonder het recht op juridische bijstand⁷¹ en getuigen hebben geen recht op juridische bijstand tijdens politieverhoren. Verdachten die een medisch onderzoek willen in verband met geweld of mishandeling gepleegd door politie- of veiligheidsfunctionarissen dienen hiervoor toestemming te hebben van politie of procureur. Verder kunnen verdachten in de periode voorafgaand aan het proces geen klacht indienen wegens geweld of mishandeling.

4.3.6 Arrestaties en detenties

Het komt nog steeds voor dat personen worden gearresteerd en in hechtenis genomen zonder dat de autoriteiten in het bezit zijn van een arrestatiebevel. Betrokkenen worden dan meegenomen naar het politiebureau met als gefingeerde reden een getuigenverhoor. Na arrestatie dient de familie van de arrestant binnen 12 uur te worden ingelicht. Familieleden worden over het algemeen pas na enige dagen van een arrestatie op de hoogte gesteld. Vaak wordt ook zonder opgave van redenen de familie voor een langere periode de toegang tot de verdachte geweigerd.

Toegang tot rechtshulp is voor arrestanten over het algemeen slecht gewaarborgd. Hoewel het recht van toegang tot een advocaat grondwettelijk is gegarandeerd, wordt het advocaten in de praktijk soms niet toegestaan om hun cliënt te bezoeken. Met name tijdens het gerechtelijk vooronderzoek, een periode die in de praktijk weken kan duren, wordt de toegang van familieleden en advocaten tot de verdachten vaak beperkt. Sinds januari 1999 staat het Armeense Wetboek van Strafrecht toe dat verdachten 12 uur in voorarrest mogen worden gehouden, zonder het recht op advocaat.⁷² In de praktijk wordt deze termijn veelvuldig overschreden (zie tevens paragraaf 4.3.5).

De politie kan mensen voor maximaal 96 uur in voorarrest houden zonder ze in staat van beschuldiging te stellen. Na 96 uur kan alleen de Openbare Aanklager (Prokuratura) beslissen of iemand langer wordt vastgehouden, in welk geval een voorlopige maatregel wordt afgekondigd en hij of zij wordt overgeplaatst naar een onderzoeksgevangenis. De tijd dat een verdachte gedurende het gerechtelijk vooronderzoek in een onderzoeksgevangenis kan worden vastgehouden is beperkt tot een jaar. Dit is ook de maximale duur van het vooronderzoek. Daarna moet de

---

⁷¹

Wel tijdens het proces.

⁷²

Voor die tijd konden arrestanten 72 uur in hechtenis worden gehouden.

verdachte worden vrijgelaten. In de praktijk zitten verdachten vaak veel langer vast zonder dat de zaak bij de rechtbank aanhangig is gemaakt. Indien de zaak bij een rechtbank aanhangig is gemaakt, is er geen limiet meer aan de procesduur en de tijd dat de verdachte in een onderzoeksgevangenis kan worden vastgehouden. Er is geen wettelijke voorziening voor borgtocht, hoewel het soms mogelijk is dat verdachten na het tekenen van een document in vrijheid worden gesteld in afwachting van het proces.

Verdachten hebben geen recht op onafhankelijk medisch onderzoek tijdens de detentie. Mishandeling tijdens de hechtenis kan voorkomen, met name tijdens verhoren. Voor zover bekend zijn in de verslagperiode geen verdwijningen vanwege politieke beweegredenen of welke redenen dan ook, gerapporteerd.⁷³

Penitentiair systeem

Op 1 december 2001 werd de verantwoordelijkheid voor het gevangeniswezen – met uitzondering van de drie isolatoren – overgeheveld van het ministerie van Binnenlandse Zaken naar het ministerie van Justitie.⁷⁴ Tevens besloot de overheid om circa 300.000 euro te reserveren voor de bouw van een gevangenisziekenhuis voor gevangenen met tuberculose. Een overeenkomst hierover werd gesloten met ICRC en de ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Volksgezondheid. Volgens officiële statistieken zouden aan het eind van 2001 ongeveer 4000 gevangenen besmet zijn met tuberculose. Volgens de Armeense Helsinki Associatie ligt dat aantal vele malen hoger.⁷⁵

Het penitentiair systeem dateert nog uit de Sovjetperiode, is sterk verouderd en voldoet bij lange na niet aan de standaard van de Raad van Europa.⁷⁶ Fysiek geweld door bewakers en medegevangenen blijft een probleem. Veel gevangenen klagen over de willekeur in de toepassing van straffen en het geweld tijdens de inhechtenisneming. In de verslagperiode bezochten Armeense NGO's regelmatig gevangnissen, met toestemming van de autoriteiten. Deze NGO's concludeerden dat de rechten van de gevangenen niet goed werden gewaarborgd. Zo mochten gevangenen bijvoorbeeld niet corresponderen met hun familieleden.

---

⁷³ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

⁷⁴ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

⁷⁵ IHF, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

⁷⁶ IHF, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

ICRC heeft vrije toegang tot de gevangenen, zowel verblijvend in gevangenissen als in politiecellen. Volgens het ICRC zouden de omstandigheden in de gevangenissen de laatste maanden van het vorig jaar licht verbeterd zijn.

4.3.7 Mishandeling en foltering

In 13 september 1993 werd Armenië partij bij het VN Verdrag tegen Marteling en Andere Wrede, Onmenselijke of Vernederende Behandeling en Straffen. Ook artikel 19 van de Armeense Grondwet verbiedt marteling en onmenselijke behandeling. De meeste gevallen van mishandeling en marteling van verdachten door politie- en veiligheidsfunctionarissen worden niet gerapporteerd, omdat de slachtoffers bang zijn voor represailles. Een aantal gevallen werden wel gerapporteerd, na tussenkomst van lokale mensenrechtenorganisaties.⁷⁷

Uit deze rapportages blijkt dat mishandeling tijdens het politieonderzoek nog steeds vaak voorkomt. In het merendeel van de gevallen gaat het hierbij om mishandeling tijdens de arrestatie en de verhoren en wordt het door politie- en veiligheidsfunctionarissen gebruikt als (intimidatie)middel om informatie verkrijgen, bekentenissen af te dwingen en/of bewijzen te verzamelen. In een aantal gevallen leidde mishandeling tot de dood van het slachtoffer. Ook zijn er gevallen bekend van vrienden en familieleden van verdachten die mishandeld zijn om druk uit te oefenen op de verdachte. In sommige gevallen is er sprake van afpersing door politiefunctionarissen.

Hoewel verklaringen die op deze manier zijn afgelegd niet tot bewijs zouden mogen dienen, wordt hieraan in de praktijk door officieren van justitie en rechters lang niet altijd de hand gehouden. Als advocaten aanvoeren dat het bewijs of de bekentenis onder druk is verkregen, hetgeen wettelijk onderzocht zou moeten worden, wordt dit in de regel door rechter en aanklagers genegeerd.

Over het algemeen durven verdachten en familieleden echter geen klacht in te dienen uit vrees voor represailles. Bovendien zijn de autoriteiten veelal onwillig om gerechtelijke stappen te ondernemen tegen betreffende politiefunctionarissen. Beschuldigingen van mishandeling en marteling door politiefunctionarissen worden veelal niet of met weinig verve onderzocht. Uitzondering zijn zaken die hebben geleid tot de dood van de verdachte of zaken met een hoog politiek profiel, zoals bijvoorbeeld de aanslag op het parlement in 1999.

⁷⁷

U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia* (Washington, maart 2002)

In 2001 zijn 27 personen overleden als gevolg van geweld en mishandeling in plaatsen van detentie. Het betreft hier met name de periode van voorarrest. Volgens verschillende bronnen vindt in het algemeen na veroordeling van de verdachte geen mishandeling meer plaats.⁷⁸

Geweld in het leger

In het Armeense leger is nog steeds sprake van grove ontgroeningmethoden, pesterijen en gewelddadige omgangsvormen. De ontgroeningpraktijken gaan veelal gepaard met geweld, vaak onder het mom van disciplinehandhaving. Deze misstanden eisten ook in de verslagperiode mensenlevens. Volgens het ministerie van Defensie zou het aantal doden in de eerste vijf maanden van 2001 gedaald zijn met 10% ten opzichte van diezelfde periode in 2000. Er zou vaker worden opgetreden tegen incidenten van mishandeling.⁷⁹

Veel familieleden melden dat gevallen van zelfdoding in het leger feitelijk het gevolg zijn van verwondingen opgelopen tijdens de ontgroening en dat de echte doodsoorzaak verzwegen wordt. In lang niet alle gevallen doen de nabestaanden echter aangifte. Indien dit toch gebeurt en een onderzoek wordt gestart, leidt dit maar in weinig gevallen tot veroordelingen, omdat met name de lagere rechtbanken ontvankelijk zijn voor druk van de autoriteiten.

4.3.8 Doodstraf

Een wetsvoorstel tot herziening van het Wetboek van Strafrecht, waarbij de doodstraf zal worden vervangen door maximaal levenslang, is in concept op 20 juni 2002 in eerste lezing aangenomen door het parlement. Wanneer het nieuwe Wetboek van Strafrecht zal worden aangenomen, is nog onduidelijk.

Hoewel de doodstraf formeel dus nog steeds kan worden opgelegd⁸⁰, bestaat – sinds de onafhankelijkheid van Armenië – de facto een moratorium op de uitvoering daarvan. Sinds 1992 krijgen veroordeelden in de praktijk gevangenisstraffen, in sommige gevallen levenslang. De laatste 10 jaar zijn

---

⁷⁸ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

⁷⁹ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

⁸⁰ Er zijn in de wet 29 artikelen opgenomen op grond waarvan de doodstraf kan worden opgelegd, 14 hebben betrekking op civiele en 15 op militaire delicten.

ongeveer 30 doodvonnisen uitgesproken, waarvan drie in 2001.⁸¹ Indien er geen beroepsmogelijkheden meer zijn tegen een veroordeling tot de doodstraf, wordt het vonnis automatisch behandeld door een presidentiële amnestie-commissie die aan de President aanbevelingen kan doen. Hierom hoeft de veroordeelde niet zelf te verzoeken. De President heeft de grondwettelijke bevoegdheid tot het verlenen van amnestie. Verschillende mensenrechtenorganisaties hebben de president gevraagd alle uitgesproken doodstraffen formeel om te zetten in gevangenisstraffen. Hier heeft de president geen gehoor aan gegeven.

4.3.9 Krijgsgevangenen

In Armenië zouden nog steeds Azerische krijgsgevangenen aanwezig zijn. Over de situatie van deze krijgsgevangenen is niet veel bekend. ICRC heeft weliswaar vrije toegang tot de krijgsgevangenen, verblijvend in gevangenissen en politiestations, zowel in Armenië als in Nagorny Karabach, maar zij doet nauwelijks mededelingen over haar bevindingen ter zake.

In 2001 zijn in totaal acht krijgsgevangenen vrijgelaten: zeven Azeri en een Armeniër. Daarnaast hebben Armenië en Azerbaidjan in datzelfde jaar tenminste vier gevangenen uitgewisseld onder auspiciën van de OVSE en ICRC. Ook in november 2002 zijn nog gevangenen uitgewisseld. Verschillende bronnen bevestigen dat bij deze uitwisseling de laatste 'langdurig zittende' krijgsgevangenen zijn uitgewisseld.

Er worden echter nog steeds nieuwe krijgsgevangenen gemaakt. Dit zijn veelal militairen die verdwalen en per ongeluk de grens oversteken. Onlangs zijn afspraken gemaakt door de ministeries van Defensie van Armenië en Azerbaidjan over een directe uitwisseling van nieuwe krijgsgevangenen. Er lijkt sprake te zijn van een voortdurende uitwisseling van gevangenen volgens een soort rotatiesysteem: wie het eerst binnenkomt, gaat er ook het eerst weer uit.

---

⁸¹

Tsolak Melkonian, Levon Madilian en Artak Alekian werden in april 2001 ter dood veroordeeld, omdat ze acht personen hadden gedood nadat ze uit het leger gedeserteerd waren. Deze doodstraffen zijn echter niet uitgevoerd. Zie ook Amnesty International, [Report January to December 2001: Armenia](#) (Londen, 2002)

4.4 Positie van specifieke groepen

4.4.1 Etnische groepen, algemeen

In Armenië is het overgrote deel van de bevolking van etnisch Armeense origine (95%). De resterende vijf procent bestaat voornamelijk uit Jeziden (54.000), Koerden (26.000), Russen (13.000), Grieken (12.000), Assyriërs (9000), Oekraïners (8000), joden (700), Polen (300), Georgiërs (110), Witrusen en Duitsers.⁸² Het precieze aantal etnisch Azeri's is niet bekend, maar het zijn er naar schatting enkele honderden (zie paragraaf 4.4.3). Etnisch Arameeërs komen niet voor in Armenië, tenzij ze onder de noemer etnisch Assyriërs⁸³ vallen. Voor zover bekend wonen in Armenië geen etnisch Turken. Ze zijn niet geregistreerd als etnische groep.

Artikel 37 van de Grondwet geeft nationale minderheden het recht hun culturele tradities en eigen taal in ere te houden. De Taalwet van 1993 geeft hen het recht om in hun eigen taal te publiceren. Daarnaast hebben nationale minderheden ook het recht om in hun eigen taal onderwijs te volgen, doch de autoriteiten stellen hiervoor niet voldoende financiële middelen ter beschikking. Het aantal scholen waarin les wordt gegeven in minderheidstalen is de laatste jaren aanzienlijk gereduceerd. Dit geldt voornamelijk voor scholen waar in het Russisch les wordt gegeven. In de praktijk gaan nu vrijwel alle leerlingen, ook die van de etnische minderheden, naar Armeenstalige scholen, waar nauwelijks mogelijkheden zijn voor onderwijs in eigen taal.

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie hebben de etnische minderheden eigen organisaties opgericht, die actief zijn voor de eigen achterban. De etnische minderheden sloten zich in 1994 aaneen tot een Bond van Nationale Maatschappelijke Organisaties. In juli 1998 ratificeerde Armenië het Kaderverdrag ter Bescherming van Nationale Minderheden. Thans zijn er in Armenië elf erkende nationale minderheden.⁸⁴ Etnisch Azeri horen hier niet bij.⁸⁵

---

⁸² Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

⁸³ Etnisch Assyriërs zijn christenen die een etnische minderheid vormen in Armenië, maar hier al eeuwen verblijven en verder geen aan etnische afkomst gerelateerde problemen ondervinden.

⁸⁴ Dat zijn Russen, Oekraïners, Witrusen, joden, Koerden, Jeziden, Georgiërs, Grieken, Duitsers, Polen en Assyriërs.

⁸⁵ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

In 1999 startte de regering een centrale dialoog met de etnische minderheden, door middel van de oprichting van een Minderheden Comité. Elk van de elf geregistreerde etnische minderheden is met twee afgevaardigden in het Comité vertegenwoordigd. Het Comité behartigt ook de belangen van de niet-geregistreerde etnische minderheden. Het Comité is een adviesorgaan van de regering. Eerste prioriteit van het Comité is de voorbereiding van een aparte Armeense minderhedenwet. Bij de etnische minderheden zelf lijkt er echter niet veel behoefte te zijn aan een dergelijke wet.⁸⁶

Vershillende NGO's ijveren actief voor verbetering van de positie van etnische minderheden. Hierbij gaat het om zaken als aanpassing van de kieswet om een betere deelname van etnische minderheden in het parlement te waarborgen, een meer evenredige vertegenwoordiging van etnische minderheden in overheidsorganen, financiële ondersteuning van het culturele minderheden-onderwijs en meer aandacht voor minderheden in de massamedia.⁸⁷

Voor de etnische minderheden zijn de economische en sociale omstandigheden aanzienlijk verslechterd sinds 1991. Deze slechte sociaal-economische situatie blijft echter ook de Armeniërs niet bespaard. Er is van overheidswege geen sprake van discriminatie van deze kleine, officieel erkende 'nationale' gemeenschappen.⁸⁸ Toch hebben etnische minderheden binnen de samenleving vaak minder relevante connecties, waardoor ze maatschappelijk kwetsbaarder zijn⁸⁹. In de geraadpleegde bronnen komen vrijwel geen berichten voor inzake discriminatie van etnische minderheden. Een enkele bron meldt dat de Jeziden maatschappelijke⁹⁰ discriminatie ondervinden (zie paragraaf 4.4.2).

4.4.2 Jeziden en Koerden

De Jeziden staan geregistreerd in Armenië als etnische minderheid en als religieuze minderheid. Zij vormen een vrij gesloten groep in Armenië. Ze zijn wel de enige nationale minderheid in Armenië die Armeens spreken onder elkaar. Van de Jezidische gemeenschap zou een deel van de leerlingen niet naar school gaan, deels vanwege economische redenen en deels vanwege pesterijen door etnisch

---

⁸⁶ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

⁸⁷ IHF, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

⁸⁸ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002), p. 14

⁸⁹ Dit geldt overigens ook voor religieuze minderheden.

⁹⁰ In het vorige ambtsbericht stond sociale discriminatie vermeldt. Hier wordt bedoeld maatschappelijke discriminatie. Dit wil zeggen dat Jeziden binnen de samenleving problemen kunnen ondervinden van maatschappelijke aard.

Armeense leerlingen en leraren. Er zijn ook berichten dat rekruten van Jezidische afkomst (of van andere etnische minderheden) in het leger harder aangepakt worden dan de etnisch Armeense rekruten.⁹¹

Een Amerikaanse bron meldt dat Jezidische leiders klagen over achterstelling door politie en lokale autoriteiten. Er wordt in dit verband gewezen op oneerlijke toewijzing van land en water, het niet krijgen van geprivatiseerde landbouwgrond⁹², het hoge aantal mishandelingen van Jezidische dienstplichtigen en de desinteresse van de politie bij misdaden tegen Jeziden. Deze klachten wijzen volgens deze bron op maatschappelijke discriminatie en op het algemene probleem van slecht functionerende overheidsinstanties.

Verschillende geraadpleegde bronnen geven aan dat de problemen die Jeziden ondervinden, verband houden met de slechte sociale en economische omstandigheden. Er zijn geen aanwijzingen dat de Jeziden als bevolkingsgroep het doelwit is van een systematische en doelgerichte staatsrepressie.

De (moslim) Koerden proberen over het algemeen op de achtergrond te blijven en ondervinden geen aan etnische afkomst gerelateerde problemen. De Koerden hebben in Armenië een eigen radiostation met uitzendingen in het Koerdisch en geven een eigen Koerdischtalige krant uit.

4.4.3 Etnisch Azeri

Bij de volkstelling in Armenië van 1989 had 2,6 % van de bevolking de Azerische etniciteit, ongeveer 85.000 personen. Geen enkele bron kan echter betrouwbare cijfers geven over het huidige aantal etnisch Azeri's. Schattingen van het huidige aantal etnisch Azeri's geven aan dat het gaat om enkele honderden personen, vooral vrouwen en ouderen. In dit aantal zijn ook de personen van gemengde afkomst begrepen.

Geen van de geraadpleegde bronnen is in de verslagperiode informatie ter ore gekomen die zou duiden op de (hernieuwde) aanwezigheid van mannen met Azerische etniciteit in Armenië. De geraadpleegde bronnen gaan ervan uit dat alle etnisch Azeri in Armenië (kinderen van) gemengd gehuwden zijn of etnisch

---

⁹¹ U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2002: Armenia (Washington, oktober 2002)

⁹² In de verslagperiode hebben Jeziden nogal wat moeilijkheden gehad bij privatisering van het land. Deze problemen werden niet veroorzaakt door discriminatie, maar door het systeem van verkoop aan de hoogste bieder, ongeacht of deze Armeniër dan wel Jezide is.

Azerische gehuwde/alleenstaande vrouwen.⁹³ Momenteel zijn er nog nauwelijks gemengde Armeens-Azerische echtparen woonachtig in Armenië. Zeer velen hebben de afgelopen jaren hun toevlucht gezocht tot de Russische Federatie of een van de andere voormalige Sovjetrepublieken.

De Azeri die momenteel nog in Armenië woonachtig zijn, laten hun etniciteit zo weinig mogelijk blijken. Zij worden bovendien beschouwd als Armeens staatsburger met de hiermee verbonden rechten en plichten, indien zij sinds het uitbreken van het conflict om Nagorny Karabach in Armenië zijn blijven wonen.⁹⁴ Bij de verschillende vluchtelingen- en mensenrechtenorganisaties zijn geen berichten bekend over discriminatie of geweld door de overheid of burgers tegen deze in Armenië levende etnisch (half)Azeri.⁹⁵ Dit zal mede te maken hebben met het feit dat deze categorie sociaal geïntegreerd is en zich niet als etnisch Azeri profileert. Ze spreken uitstekend Armeens, hebben veelal Armeense namen aangenomen en hebben in veel gevallen een baan, zelfs bij de overheid, en geven bij tellingen of registraties zichzelf veelal als 'etnisch Armeens' op. Daarnaast speelt natuurlijk ook een rol dat qua aantallen nauwelijks over een etnische minderheid gesproken kan worden.

Het is moeilijk aan te geven of er, wat de houding van Armeniërs jegens Azeri's betreft, verschil valt aan te geven tussen de steden en het platteland. Wel is het zo dat op het platteland, zelfs in grotere dorpen, de gemeenschappen zeer hecht zijn en iedereen elkaar kent. Het langdurig verborgen houden van de etnische identiteit is op het platteland zo goed als uitgesloten. Ook daar zijn gevallen bekend, zoals geraadpleegde lokale Armeense bronnen melden, van vooral oudere Azeri's die nooit zijn weggetrokken en die ook niets in de weg wordt gelegd. Het maakt hierbij overigens geen verschil of het gaat om (Azerische) vrouwen van wie de partner nog leeft of inmiddels is overleden.

Er zijn bij de geraadpleegde bronnen geen gevallen van discriminatie bekend van etnische Azeri's of andere minderheden door woningbouwverenigingen. De woningbouwverenigingen ('Zjek') hadden in de Sovjetperiode als taak het onderhouden van woongebouwen en het registreren van bewoners. De woningbouwverenigingen beschikten over veel informatie van de bewoners, waaronder de etniciteit. Dit laatste vanwege het feit dat die in het (binnenlands) paspoort vermeld stond. In het verleden was het dus wel mogelijk dat een woningbouwvereniging kon discrimineren bij het verlenen van toestemming om te verhuizen.

---

⁹³ In de rest van deze paragraaf wordt korthedshalve slechts nog gesproken over 'Azeri'. Daar worden deze drie categorieën mee bedoeld.

⁹⁴ Op grond van artikel 10 van de Armeense Wet op het Staatsburgerschap.

⁹⁵ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

Tegenwoordig zijn bijna alle woningen in Armenië geprivatiseerd. De enige taak die de woningbouwverenigingen thans hebben is het onderhouden van de woongebouwen en het uitgeven van woonregistraties. Woonregistraties zijn nodig bij het aanvragen van een paspoort. Om deze woonregistraties te kunnen uitgeven houden de woningbouwverenigingen bewonerslijsten bij. Volgens de geraadpleegde bronnen wordt de etniciteit van de bewoners echter niet (meer) bijgehouden. Het is evenwel niet uitgesloten dat op basis van oude gegevens de etniciteit van bewoners die sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie niet zijn verhuisd, nog steeds bij de woningbouwverenigingen bekend is (zie tevens paragraaf 4.3.4).

Hoewel het nog steeds verstandig lijkt voor Azeri's om zo min mogelijk op de voorgrond te treden, zijn er aanwijzingen dat de algemene houding in Armenië ten opzichte van Azeri's lang niet meer zo negatief is als een aantal jaren geleden. Het gewapende conflict over Nagorny Karabach is al weer een aantal jaren geleden. Bovendien beschouwen de Armeniërs zichzelf als overwinnaars, hetgeen ook wellicht de verklaring is voor hun (in toenemende mate) gematigde opstelling tegenover Azeri's. Er is sprake van een meer ontspannen situatie.

Er is geen reden om te veronderstellen dat echtparen in een gemengd huwelijk zich niet zouden kunnen handhaven in Armenië. De wapenstilstand met Azerbaidjan houdt nu al stand vanaf 1994 en geweld tegen etnisch Azeri in Armenië is niet meer voorgekomen. Van discriminatoire bestraffing is evenmin sprake.

Het is echter mogelijk dat gemengd gehuwden die zich voor het eerst in Armenië vestigen, te maken krijgen met lokale weerstand. Er is bij de UNHCR een geval bekend van een gemengd Armeens-Azerisch echtpaar dat zich vanuit Azerbaidjan in Armenië vestigde, problemen kreeg met de lokale bevolking en nu voor hervestiging naar een derde land is voorgedragen. De UNHCR beschouwt dit geval echter als zeer uitzonderlijk. De kans op problemen lijkt in de grote steden overigens geringer dan op het platteland.

Het aantal in Armenië verblijvende kinderen uit gemengde huwelijken is onbekend. De UNHCR neemt aan dat de situatie voor hen wellicht beter is dan voor hun ouders maar is hier niet zeker van omdat men deze kinderen niet kent.⁹⁶ Voor zover bekend maakt het voor kinderen uit een gemengd huwelijk geen verschil of de vader of de moeder etnisch Azeri is of was. Er zijn bij de geraadpleegde bronnen geen gevallen bekend van personen die problemen hebben gekregen omdat een van de grootouders etnisch Azeri is, onafhankelijk van het feit of dat nu de grootvader of grootmoeder betreft.

⁹⁶

Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

4.4.4 Positie etnisch Armeniërs

Etnisch Armeniërs waar ook ter wereld woonachtig en zonder uitzondering⁹⁷, kunnen in aanmerking komen voor het Armeense staatsburgerschap of een speciale verblijfsvergunning. Volgens het Armeense ministerie van Buitenlandse Zaken is het echter voor etnisch Armeniërs in het buitenland niet mogelijk om het Armeense staatsburgerschap te verkrijgen, zonder ooit in Armenië verbleven te hebben. Dit hangt samen met de eis dat men om het staatsburgerschap te kunnen aanvragen in Armenië geregistreerd moet zijn in een woonplaats in Armenië. Een dergelijke woonplaatsregistratie kan men alleen in Armenië aanvragen. Een etnisch Armeniër dient zich dus eerst in Armenië op een adres te laten registreren⁹⁸ en kan daarna direct het staatsburgerschap aanvragen. Registratie kan binnen enkele weken geschieden en de procedure voor het verkrijgen van het staatsburgerschap binnen enkele maanden. Etnisch Armeniërs hoeven geen asielpcedure te ondergaan om zich blijvend te vestigen in Armenië.

Etnische Armeniërs die op deze wijze het Armeense staatsburgerschap aanvragen, kunnen deze ook aanwenden voor hun directe familieleden, dus ouders, echtgenote en kinderen. Deze directe familieleden hoeven niet de Armeense etniciteit te hebben. Ook gemengd gehuwden⁹⁹ die afkomstig zijn uit Azerbaidjan en voorheen nooit in Armenië hebben gewoond, kunnen aanspraak maken op het Armeense staatsburgerschap.

Voor meer gedetailleerde informatie zij verwezen naar het hoofdstuk Armenië in het ambtsbericht Staatsburgerschafts- en vreemdelingenwetgeving in de republieken van de voormalige Sovjet-Unie van augustus 2002.

4.4.5 Positie van politieke groepen

De (leden van) oppositiegroepen in Armenië alsmede (oud)communisten en (leden van de) communistische partij ondervinden geen problemen van de autoriteiten. In principe kunnen deze personen vrij door Armenië reizen en zonder problemen Armenië in- en uitreizen. Dit geldt tevens voor (leden van) de Armeense Pan-

---

⁹⁷ Dus ook staatloze etnisch Armeniërs en etnisch Armeniërs die permanent in het buitenland wonen.

⁹⁸ Bij deze registratie is het niet noodzakelijk om permanent in Armenië te gaan wonen. Etnisch Armeniërs die permanent in het buitenland wonen, hoeven zich slechts te laten registreren in Armenië, waarna ze terug kunnen keren naar hun land van permanent verblijf.

⁹⁹ Het betreft hier zowel etnisch Azerbaidjaanse mannen met etnisch Armeense echtgenotes, als etnisch Armeense mannen met etnisch Azerbaidjaanse echtgenotes.

ationale Beweging (HHsH). Voor zover bekend hebben bovengenoemde groepen geen last van verhoogde aandacht van de Armeense autoriteiten.

4.4.6 Dienstplichtigen

Procedure

De procedure voor dienstplichtigen verloopt als volgt. Op zestienjarige leeftijd wordt een rekrut medisch en psychologisch gekeurd. Daarna volgt bij het bereiken van de achttienjarige leeftijd een individuele, schriftelijke oproep van het lokale militaircommissariaat ('Vojenkomat'), tenzij sprake is van vrijstelling. Dan wordt men nogmaals medisch gekeurd. Er is twee maal per jaar een dienstoproep. Na deze oproep mogen betrokkenen het land niet verlaten en is sprake van strikte controles op de vliegvelden. Het is ook moeilijk voor betrokkenen om in deze periode een paspoort te krijgen.

Mannen kunnen opgeroepen worden tussen hun 18de en 27ste jaar. Voor personen op officiersniveau die tevens een speciale vaardigheid hebben, zoals technici en communicatiedeskundigen, bestaat een hogere uiterste leeftijd (35 jaar). De duur van de militaire dienstplicht bedraagt 24 maanden. Aanvankelijk bedroeg deze termijn voor afgestudeerden 18 maanden. Vanaf 1998 is een universitaire studie geen reden meer tot uitstel van de dienstplichtvervulling, doch dient een ieder na het beëindigen van de middelbare school de militaire dienstplicht te vervullen. Hiermee is het onderscheid tussen 18 en 24 maanden vervallen.

Bij indiensttreding worden de dienstplichtigen na het inleveren van hun paspoort persoonlijk in het bezit gesteld van een militair boekje dat dient als identificatiebewijs. Eerst krijgen de rekruten een algemene opleiding, waarna specialisering volgt. Indien de rekrut kiest voor een zeer specifieke specialisatie, blijft de algemene training achterwege en begint de rekrut direct met de specialisatie. Na twee jaar wordt men uit de dienst ontslagen middels een presidentieel decreet. Daarop keert de afgezwaide terug naar huis en krijgt hij zijn oude paspoort weer terug, dat hij aan het 'Vojenkomat' had moeten afgeven. Indien de afgezwaide nog geen paspoort had voordat hij in dienst ging, kan hij er bij uitdiensttreding een aanvragen. Voorts krijgt betrokkene bij het afzwaaien een militair boekje, waarin staat dat hij zijn dienstplicht heeft vervuld.

Na de militaire dienst bestaat de mogelijkheid dat men opgeroepen kan worden voor mobilisatie. Men kan ook nog worden opgeroepen om gedurende een, twee of drie maanden deel te nemen aan herhalingsoefeningen; dit is echter sinds de wapenstilstand van 1994 nauwelijks nog voorgekomen.

Vrijstelling

Volgens de wet zijn de volgende categorieën vrijgesteld van militaire dienst:

- personen met een vader die arbeidsongeschikt is of ouder dan 60 jaar, of een moeder die arbeidsongeschikt is of ouder dan 55 jaar, terwijl er geen inwonende arbeidsgeschikte kinderen zijn;
- personen die twee of meer kinderen hebben;
- personen met een invalide echtgenote (afhankelijk van de mate van invaliditeit);
- personen met een alleenstaande arbeidsgeschikte moeder met twee of meer kinderen tot 16 jaar die geen andere inwonende arbeidsgeschikte kinderen heeft;
- personen met een invalide broer of zuster (afhankelijk van de mate van invaliditeit), terwijl voor hen geen anderen kunnen zorgen;
- personen die medisch worden afgekeurd;
- personen die de jongste zijn van drie of meer zonen in één gezin, indien zijn oudere broers gediend hebben of nog zullen dienen (vrijstelling wegens broederdienst);
- personen met een gezinslid die bij de verdediging van het vaderland of ter verzekering van de veiligheid van de bevolking is omgekomen.

Op 20 januari 1998 werd verordening nr. 43 uitgevaardigd, die op 1 februari 1998 in werking trad. Op grond van deze verordening is een groot contingent rekruten om medische redenen van de militaire dienstplicht vrijgesteld.

Alhoewel hier geen formele regeling voor bestaat, is het in de praktijk voor dienstplichtigen mogelijk om zich voor een bedrag van gemiddeld USD 3000,- van de militaire dienst vrij te kopen. Men ontvangt dan een document, op grond waarvan men definitief wordt vrijgesteld.

Bestrafing

Personen die zich niet melden voor de militaire dienst worden na twee schriftelijke aanmaningen aangehouden door de burgerlijke politie. Indien men tijdens dienstitijd deserteert, is de militaire politie tot aanhouding bevoegd.

Weigering om in militaire dienst te gaan kan volgens het Armeense Wetboek van Strafrecht worden bestraft met een vrijheidsstraf van een tot drie jaar, en in uitzonderlijke gevallen tot vijf jaar (artikel 75 WvSr).

Ook is een administratieve bestraffing mogelijk indien men geen gehoor geeft aan een meldingsoproep. De straf bedraagt dan een boete van tien procent van het minimumloon en bij herhaling tussen tien en vijftig procent van het minimumloon. Een weigering van een oproep voor mobilisatie kan worden bestraft met een vrijheidsstraf voor een periode van drie tot tien jaar, en in oorlogstijd met een vrijheidsstraf van vijf tot tien jaar of de doodstraf (artikel 76 WvSr).

Weigering deel te nemen aan herhalingsoefeningen kan worden bestraft met een vrijheidsstraf van maximaal een jaar (artikel 214 WvSr). Ongeoorloofde afwezigheid van de militaire eenheid kan worden bestraft met een vrijheidsstraf van drie maanden tot twee jaar, indien deze ongeoorloofde afwezigheid langer dan 24 uur, doch korter dan 72 uur bedraagt. Indien deze militaire eenheid een strafbataljon betreft, kan de vrijheidsstraf een tot drie jaar bedragen. Genoemde ongeoorloofde afwezigheid in oorlogstijd kan bestraft worden met een vrijheidsstraf van twee tot tien jaar (artikel 253 WvSr).

Indien de ongeoorloofde afwezigheid langer dan 72 uur bedraagt, doch minder dan een maand, kan een vrijheidsstraf van één tot vijf jaar worden opgelegd. Bij ongeoorloofde afwezigheid van langer dan een maand bedraagt de vrijheidsstraf drie tot zeven jaar. In oorlogstijd kan deze afwezigheid met een vrijheidsstraf van vijf tot tien jaar bestraft worden (artikel 254 WvSr).

Desertie kan worden bestraft met een vrijheidsstraf van drie tot zeven jaar, indien gepleegd door een dienstplichtig soldaat, en vijf tot zeven jaar indien het een officier betreft (artikel 255 WvSr).

Het opzettelijk verlaten van het gevechtsonderdeel tijdens gevechtshandelingen kan worden bestraft met een vrijheidsstraf van drie tot tien jaar of met de doodstraf (artikel 256 WvSr).

Indien men gebruik maakt van bedrog of zelfverminking, kan men worden bestraft met een vrijheidsstraf voor de periode van drie tot zeven jaar en in oorlogstijd of tijdens gevechtshandelingen met een vrijheidsstraf van vijf tot tien jaar of de doodstraf (artikel 257 WvSr). Zoals vermeld onder paragraaf 4.3.8 wordt de doodstraf echter niet meer uitgevoerd en behandelt het parlement thans een wetsvoorstel waarin de doodstraf geschrapt wordt uit het Wetboek van Strafrecht.

Formeel bevond en bevindt Armenië zich niet in staat van oorlog met Azerbaidjan (of enig andere staat). Om die reden is in de praktijk alleen de strafmaat voor bestraffing in vreedstijd van toepassing. Voorzover bekend zijn er dan ook geen doodvonnissen uitgesproken wegens overtreding van bovengenoemde wetsbepalingen.

Straffen tot drie jaar worden over het algemeen uitgediend in een disciplinair bataljon. Langere straffen worden in een gevangenis uitgezeten. Na de bestraffing dient men alsnog zijn dienstplicht te voltooien of terug te keren in de militaire eenheid.

Er zijn geen aanwijzingen dat buitengerechtigde of discriminatoire bestraffingen plaatsvinden.

Alternatieve dienstplicht

Alhoewel op basis van de Armeense Grondwet de mogelijkheid geboden zou moeten worden aan gewetensbezwaarden om alternatieve dienstplicht te vervullen, blijkt de Wet op de Militaire Dienstplicht daar niet in te voorzien.

Volgens de Armeense presidentiële Commissie voor Mensenrechten zou in 1998 een voorstel in het Armeense Parlement behandeld zijn om alternatieve dienstplicht wettelijk te regelen. Dit voorstel is echter niet aangenomen vanwege de vrees dat een groot deel van de dienstplichtigen gebruik zou maken van dit wettelijk alternatief.¹⁰⁰

Bij de toetreding tot de Raad van Europa in januari 2001 heeft Armenië zich verplicht om binnen drie jaar na toetreding (dus uiterlijk in 2004) een Wet op de Alternatieve Dienstplicht aan te nemen. In de verslagperiode is gewerkt aan een conceptwet door de parlementaire Commissie van Defensie, Nationale Veiligheid en Binnenlandse Zaken. Tot dusver is deze conceptwet echter nog niet in het parlement behandeld.¹⁰¹ Aangenomen wordt dat hiermee zo lang mogelijk gewacht wordt, gezien het nog niet opgeloste conflict rond Nagorny Karabach.

Jehova's getuigen willen om religieuze redenen niet de militaire dienstplicht vervullen, maar volgens een zegsman van de Jehova's getuigen zou men geen bezwaar hebben om alternatieve dienstplicht te vervullen.¹⁰² Tot dusver is er echter geen alternatieve dienstplicht beschikbaar.

---

¹⁰⁰ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

¹⁰¹ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002), p. 12

¹⁰² U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2002: Armenia (Washington, oktober 2002), p. 3

Dienstplichtontduiking

De levensomstandigheden in het Armeense leger blijven onveranderd slecht. Er is geen geld voor goede voeding en er is nog steeds sprake van grove ontgroeningsmethoden, pesterijen en gewelddadige omgangsvormen. Deze misstanden eisten ook in de verslagperiode weer de levens van militairen. Verschillende bronnen in Armenië geven aan dat sommige Armeense dienstplichtigen onvrijwillig in Nagorny Karabach en de bezette gebieden moeten dienen.

Dienstplichtontduiking komt nog steeds op grote schaal voor. De meeste dienstweigeraars proberen de dienst te ontlopen vanwege familieomstandigheden of de hierbovengeschetste omstandigheden in het leger, maar gaan meestal na enige aanmaning alsnog uit zichzelf in dienst. Ook Jehova's getuigen proberen militaire dienst te ontlopen. Zij weigeren in dienst te gaan vanwege religieuze redenen. Jehova's getuigen worden door militaire en civiele autoriteiten hard aangepakt, omdat hun dienstweigering gezien wordt als een bedreiging van de natie.¹⁰³

Veroordelingen vinden nog steeds plaats. Volgens de presidentiële Commissie voor Mensenrechten worden per jaar gemiddeld 8 mensen veroordeeld wegens dienstweigering.¹⁰⁴ Volgens opgave van de organisatie van Jehova's getuigen zaten in 2001 18 Jehova's getuigen in de gevangenis wegens dienstweigering op grond van gewetensbezwaren. De strafmaten voor Jehova's getuigen zijn dezelfde als die voor andere gewetensbezwaren.

In gevallen van dienstweigering wordt zelden de maximum strafmaat van 3 jaar (artikel 75 WvSr) opgelegd. Verzachtende omstandigheden worden vaak meegenomen en de gemiddelde straf is twee jaar. Daarna moet de dienstweigeraar alsnog in dienst. Het komt voor dat veroordeelden voor dienstplichtontduiking die hun straf hebben uitgezeten, bij recidive, voor een tweede maal veroordeeld worden.¹⁰⁵

De laatste jaren is de opsporing van dienstweigeraars verscherpt. De voortdurende emigratie van vooral jonge mannen en de gevolgen hiervan voor het aantal oproepbare dienstplichtigen en derhalve op de gevechtskracht van het leger, is een belangrijke oorzaak van de strengere aanpak. Via een overeenkomst die met de

---

¹⁰³ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002), p. 10

¹⁰⁴ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

¹⁰⁵ Onlangs speelde een dergelijke zaak in Jerevan. De uitkomst is niet bekend, want de zaak is verdaagd.

Russische Federatie is gesloten, trachten de Armeense autoriteiten achter de verblijfplaats van dienstweigeraars en deserteurs te komen, indien het vermoeden bestaat dat zij zich in de Russische Federatie bevinden. Dezerzijds is niet bekend of dergelijke gevallen geëffectueerd zijn.

Gedetineerde gewetensbezwaarden

Het aantal gedetineerde dienstweigeraars is niet met zekerheid vast te stellen. Volgens opgave van de organisatie van Jehova's getuigen zaten in 2001 18 Jehova's getuigen in de gevangenis vanwege dienstweigering op grond van gewetensbezwaren.¹⁰⁶ Een verklaring voor dit hoge aantal zou kunnen zijn dat veel Jehova's getuigen zich de laatste tijd na het ontvangen van de oproep direct bij de politie aanmelden als dienstweigeraar. Daarnaast zouden nog enkele tientallen Jehova's getuigen zich schuilhouden.¹⁰⁷ De gedetineerde dienstweigeraars zitten straffen uit variërend van 1 tot 3,5 jaar. In een aantal gevallen worden de gevangenen eerder vrijgelaten vanwege bijvoorbeeld presidentiële amnestie of gezondheidsredenen.

Bij de toetreding tot de Raad van Europa in januari 2001 is Armenië opgeroepen alle gewetensbezwaarde gevangenen amnestie te verlenen. Op 12 juni 2001 is voor het laatst amnestie verleend.

Veroordeelde dienstweigeraars die tot maximaal drie jaar gevangenisstraf hebben gekregen, worden onder andere gedetineerd in een strafkamp bij de stad Hrazdan. Dit is een strafkolonie voor veroordeelde dienstweigeraars in Armenië (artikel 75 WvSr).

4.4.7 Homoseksuelen

Homoseksuele relaties tussen mannen zijn strafbaar op grond van artikel 116 van het huidige Wetboek van Strafrecht. Het artikel is echter buiten werking gesteld in afwachting van de formele strafrechthervorming. In het kader van strafrechthervorming ligt het in de bedoeling om homoseksualiteit uit het Wetboek van Strafrecht te schrappen met uitzondering van homoseksuele handelingen met personen onder 16 jaar en homoseksuele handelingen onder dwang of geweld. De Armeense presidentiële Commissie voor Mensenrechten wijst erop dat homoseksualiteit formeel nog steeds verboden is maar dat de laatste jaren geen

---

¹⁰⁶ Volgens gegevens van Amnesty International zaten er aan het eind van 2001 nog 14 vast.

¹⁰⁷ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

zaken tegen homoseksuelen zijn opgebracht. Ook volgens het Armeense ministerie van Justitie wordt artikel 116 niemand meer ten laste gelegd.

In 1999 is in het parlement een voorstel aangenomen om amnestie te verlenen aan degenen die op basis van artikel 116 gevangen zitten. Thans zou niemand meer in de gevangenis zitten op grond van overtreding van artikel 116.

Er heerst een algehele negatieve opvatting over homoseksualiteit in Armenië. Homoseksualiteit is een taboe en wordt zoveel mogelijk doodgezwegen. Officieel zijn er geen homoseksuelen in Armenië. Desalniettemin zijn in Jerevan enige plaatsen waar homoseksuelen elkaar ontmoeten en deze plaatsen zijn ook vrij algemeen bekend. Ofschoon contacten aldaar vrij openlijk worden gelegd, zijn in de verslagperiode geen gevallen gemeld van publieke geweldpleging tegen homoseksuelen. Wel wordt algemeen gesteld dat homoseksuelen in gevangenissen en in het leger meer dan evenredig het slachtoffer worden van mentaal en fysiek geweld.

Gezien het toch wijdverbreide taboe op homoseksualiteit is het de vraag of men zich tot de politie zou wenden, indien zich een geval van geweldpleging zou voordoen. Er zijn in dit verband bij mensenrechtenorganisaties diverse gevallen bekend van afpersing van homoseksuelen, alsmede mentaal geweld door politiefunctionarissen.¹⁰⁸

4.4.8 Vrouwen

Vrouwen genieten volgens de Grondwet dezelfde rechten als mannen, inclusief het recht om te werken. Vrouwen hebben uitgebreide mogelijkheden om zich te ontwikkelen en betaalde banen te aanvaarden. Echter, in Armenië heerst nog een patriarchaal systeem, waarbij de man traditioneel de kostwinner is en de vrouw voor het huis en de kinderen zorgt. Vanwege deze traditionele maatschappelijke normen – vooral op het platteland – is er sprake van maatschappelijke discriminatie. Vrouwen zijn zwaar ondervertegenwoordigd in hogere kaderfuncties en ondanks dat ze evenveel betaald krijgen als mannen voor hetzelfde soort werk, hebben vrouwen op de arbeidsmarkt niet dezelfde kansen als mannen. Van de werklozen is bijna 70% vrouw, vooral vrouwen boven de veertig behoren tot deze probleemgroep. Over het algemeen vervullen vrouwen de minder gekwalificeerde banen.¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

¹⁰⁹ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

Huiselijk geweld tegen vrouwen is nog steeds een probleem in Armenië. Volgens een onderzoek, uitgevoerd door lokale NGO's in 2000, zou 50% van de vrouwen last hebben van echtelijk geweld. Vooral na een scheiding zou er relatief veel geweld gebruikt worden. Vrouwen die door hun echtgenoot mishandeld worden doen nauwelijks aangifte. Er heerst namelijk nog steeds een taboe op het naar buiten brengen van familieproblemen. Men vindt dat je dit soort problemen binnenshuis moet oplossen. Daarnaast heeft de politie een slecht imago: als een vrouw aangifte zou doen van huiselijk geweld, zal de politie hoogstwaarschijnlijk de vrouw beschuldigen dat ze er zelf om heeft gevraagd – of erger: de vrouw ondervindt nog meer geweld van de kant van de politiefunctionaris. Er is geen speciale wetgeving om dergelijk geweld te bestraffen.

Naast huiselijk geweld, komt (seksueel) geweld tegen vrouwen door derden dan wel overheidsfunctionarissen in Armenië nog steeds voor. Hier wordt niet tegen opgetreden. In theorie heeft een vrouw de mogelijkheid om bescherming in te roepen van de (hogere) autoriteiten, om een klacht in te dienen bij de Commissie voor de Mensenrechten, of om hulp in te roepen van een NGO. In praktijk komt dit echter niet voor. Dezerzijds zijn geen gevallen bekend waarbij rechtszaken zijn aangespannen tegen (seksueel) geweld door de echtgenoot, een derde dan wel een overheidsfunctionaris.

Armenië is zowel een land van herkomst als van doorvoer als het gaat om vrouwenhandel.¹¹⁰ Met name jonge vrouwen en meisjes van sociaal kwetsbare groepen worden slachtoffer van vrouwenhandel. Via familie, bekenden, reisagenten en media worden vrouwen gelokt voor mooie baantjes in het buitenland. Ook ouders verkeren vaak in de veronderstelling dat hun dochter als schoonmaakster, babysitter of serveerster gaat werken in het buitenland. Er is geen speciale wet die handel in personen verbiedt.¹¹¹

Vrouwen die huiselijk geweld willen ontvluchten, kunnen bij weinig opvanghuizen terecht. Vooral op het platteland zijn geen voorzieningen aanwezig om vrouwen op te vangen. De opvanghuizen, die vaak door lokale NGO's zijn opgericht, zijn voornamelijk gericht op slachtoffers van vrouwenhandel.

---

¹¹⁰ Internationale organisaties schatten dat het om circa 700 vrouwen per jaar gaat.

¹¹¹ U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

5 Migratie

5.1 Migratiestromen en –oorzaken

Volgens het IOM was de moeilijke sociaal-economische situatie in Armenië, voortkomend uit het Nagorny Karabach-conflict met een ‘noch oorlog noch vrede’-status, er voornamelijk de oorzaak van dat Armeniërs massaal emigreerden om in het buitenland te gaan werken of zich er te herenigen met familie. In de afgelopen tien jaar zouden er zo'n 800.000 tot 900.000 mensen – bijna een kwart van de totale bevolking – uit Armenië zijn vertrokken: 620.000 vertrokken naar Rusland, 80.000 naar Oekraïne, 15.000 naar Wit-Rusland, 100.000 naar de VS en 20.000 naar West-Europa. Hoewel tussen 1998 en 2000 de sociaal-economische situatie enigszins stabiliseerde, steeg het aantal emigranten in 2000. Een op de drie huishoudens in Armenië heeft een of meer familieleden die in het buitenland werkt, voornamelijk in Rusland. Enkele duizenden Armeniërs vroegen asiel aan in West-Europa, voornamelijk in België, Duitsland en Nederland (zie bijlage I). De meeste asielaanvragen werden afgewezen en de Armeniërs keerden vrijwillig terug of werden teruggestuurd (gemiddeld 3000 tot 4000 Armeniërs per jaar worden teruggestuurd vanuit West-Europa).¹¹²

De Armeense diaspora is inmiddels uitgegroeid tot een totaal van 8 miljoen mensen, ruim twee keer zo groot als de Armeense bevolking die nog in Armenië woont. Grofweg kan worden gesteld dat de helft van dit aantal in de EECA-landen¹¹³ en de Baltische staten woont, terwijl de rest in de VS woont (1,2 miljoen mensen), Frankrijk (half miljoen mensen), het Midden-Oosten, Turkije en Iran (472.000 mensen in deze drie laatstgenoemden), Argentinië (130.000 mensen) en Polen (100.000 mensen).

5.2 Opvang van vluchtelingen en binnenlands ontheemden

Eind 2001 verbleven meer dan 264.000 vluchtelingen, vrijwel allen etnisch Armeens, in Armenië.¹¹⁴

Het grootste deel van de vluchtelingen vluchtte tussen 1988-1993 vanuit Azerbajjan naar Armenië. Het betreft hier vluchtelingen die met name afkomstig

---

¹¹² International Organisation for Migration, *Migration Trends in Eastern Europe and Central Asia, 2001-2002 Review* (Genève, 2002)

¹¹³ Met de EECA-landen wordt hier bedoeld de Oost-Europese en Centraal-Aziatische landen.

¹¹⁴ U.S. Committee for Refugees, *Worldwide Refugee Information, 2002 Country Report: Armenia* (Washington, 2002)

zijn uit Bakoe, de zgn. 'Bakintsi'. Zij hebben altijd in de stad gewoond, hebben in het algemeen een hogere opleiding genoten en bekleedden vaak (hoog)technische functies in de olie-industrie. Bakintsi spreken voornamelijk Russisch en kijken negatief aan tegen hun huisvesting op het platteland in Armenië, waar zij geen profijt hebben van hun opleiding.¹¹⁵ Deze ontevredenheid wekt soms irritatie op bij de (in Armenië geboren) Armeense staatsburgers. De grootste sociale moeilijkheid bij de opvang van deze etnisch Armeniërs is het verschil in cultuur.

Daarnaast bood Armenië in 2001 tijdelijk onderdak aan 11.000 voornamelijk etnisch Armeense vluchtelingen: 8.000 uit Abchazië (Georgië) en 3.000 uit Tsjetsjenië (RF). Deze groep wordt niet erkend als vluchteling door de Armeense autoriteiten.¹¹⁶ Zij hebben als etnisch Armeniër echter wel de mogelijkheid om via een vereenvoudigde procedure het Armeense staatsburgerschap aan te vragen, waarna ze zich blijvend kunnen vestigen in Armenië (zie tevens paragraaf 4.4.4).

Circa 50.000 personen werden in totaal als binnenlands ontheemd beschouwd in 2001. Als gevolg van een zware aardbeving in 1988 in Spitak, waren in 2001 nog steeds circa 100.000 mensen ontheemd.

Noch zijdens de bevolking, noch van overheidszijde is sprake van druk op de vluchtelingen om terug te keren. Wel is soms sprake van enige spanningen tussen de in Armenië geboren en getogen Armeniërs en etnisch Armeniërs die Azerbaidjan zijn ontvlucht. Aangezien terugkeer naar Azerbaidjan voor met name de Bakintsi uitgesloten wordt geacht, richt de hulpverlening zich voor een belangrijk deel op permanente huisvesting voor deze groep.

De vluchtelingen wonen in zogenaamde 'communal centres'. Dit zijn vaak oude ziekenhuizen, niet meer in gebruik zijnde kantoorpanden of oude hotels waar de vluchtelingen in wonen. Volgens het UNHCR-kantoor in Jerevan is een privatisering van deze flats en ziekenhuizen gestart. Op termijn zullen vluchtelingen voor hun onderdak moeten gaan betalen, terwijl ze nauwelijks inkomsten hebben. In totaal zijn circa 250 'communal centres' in Armenie aanwezig. Op het platteland zijn deze 'communal centres' vaak beter van kwaliteit, omdat vluchtelingen vaak hun intrek hebben genomen in dorpjes waar voorheen Azeri hebben gewoond die inmiddels uit Armenië zijn gevlucht.

Het beleid van de Armeense regering ten opzichte van de vluchtelingen is met name gericht op integratie en naturalisatie. Vooral in 2001 is er een actief beleid gevoerd om naturalisatie te bevorderen. Hadden zich tot 1999 slechts 1000

---

¹¹⁵ Hoewel 80% van de vluchtelingen uit stedelijke gebieden afkomstig is, wordt slechts 30% in stedelijke gebieden gehuisvest.

¹¹⁶ U.S. Committee for Refugees, Worldwide Refugee Information, 2002 Country Report: Armenia (Washington, 2002)

Armeense vluchtelingen uit Azerbaidjan laten naturaliseren, eind 2001 was dit aantal opgelopen tot ruim 26.000.

Ondanks de inspanningen van de Armeense autoriteiten, gericht op naturalisatie en integratie van deze groep, lijken veel etnisch Armeniërs uit Azerbaidjan huiverig zich permanent in Armenië te vestigen. Dit kan ermee te maken hebben dat deze Armeniërs veelal het Armeens niet of in onvoldoende mate beheersen en voornamelijk Russisch spreken. Andere redenen voor terughoudendheid kunnen zijn de spanningen tussen lokale bevolking en vluchtelingen, de slechte sociaal-economische situatie in Armenië en het hoge werkloosheidspercentage.

Bovendien willen vele uit Azerbaidjan gevluchte etnisch Armeniërs hun vluchtelingenstatus niet verliezen. Deze status brengt immers voordelen met zich mee op het gebied van humanitaire en financiële ondersteuning. Tevens vreest men na naturalisatie opgeroepen te worden voor vervulling van de militaire dienstplicht in Armenië en vreest men het eventuele recht op compensatie voor verloren bezittingen in Azerbaidjan te verliezen. In hoeverre deze vrees gerechtvaardigd is kan niet worden beoordeeld; het is echter waarschijnlijk dat achtergelaten huizen en bezittingen in Azerbaidjan inmiddels geconfisqueerd zijn. Aangezien dit ook geldt voor de bezittingen van gevluchte Azeri families in Armenië, kan alleen over compensatie worden gesproken indien beide landen hiertoe bereid zijn. Of ooit sprake zal zijn van wederzijdse compensatie zal afhangen van de voortgang in de vredesbesprekingen over het conflict om Nagorny Karabach.

De vluchtelingen hebben te lijden onder de economische malaise. Er is sprake van een aantoonbaar slechtere arbeids- en woonsituatie voor de vluchtelingen in vergelijking tot de autochtone bevolking en de levensstandaard van de vluchtelingen bedraagt slechts een derde van die van de autochtone bevolking.

Er is nog geen Wet op Migratie opgesteld. Wel is in maart 1999 de Wet op de Vluchtelingen aangenomen en in april 2000 de Verkiezingswet aangepast, waarbij vluchtelingen thans mogen stemmen tijdens gemeenteraadsverkiezingen.

5.3 Minderjarigen

5.3.1 Wettelijke bepalingen

Armeense staatsburgers zijn meerderjarig, wanneer zij hun 18de levensjaar bereikt hebben. Jongeren die 18 jaar zijn geworden, hebben het recht om te stemmen. Op hun 16de kunnen jongeren een paspoort aanvragen. Aan jongeren onder 16 jaar

kan een paspoort verstrekt worden, maar met toestemming van de ouders (zie tevens paragraaf 2.5).

5.3.2 Opvang en voogdij

De zorgwekkende sociaal-economische situatie in Armenië heeft ertoe geleid dat veel families, maar vooral ook veel mannen en vaders, het land verlaten hebben. In totaal heeft ongeveer 18 procent van de bevolking tussen 1991 en 1995 in het buitenland werk gevonden, waarmee de achterblijvende partner en/of kinderen kunnen worden onderhouden. Overigens zijn de familiebanden en -tradities nog relatief sterk, zodat de meeste kinderen van wie de vader en/of de moeder om economische redenen het land verlaten heeft, zoveel mogelijk binnen de familie zullen worden opgevangen.

Voor opvang van alleenstaande kinderen zijn weliswaar voorzieningen, doch de kwaliteit is doorgaans – vanwege gebrek aan financiën – slecht te noemen.

De opvang van alleenstaande minderjarigen valt onder het departement voor Families, Vrouwenzaken en Kinderen van het ministerie van Sociale Zaken, hoewel de kindertehuizen zelf niet onder dit ministerie vallen. Volgens het hoofd van het departement zijn er negen kindertehuizen in Armenië die onder de overheid vallen, waarvan twee voor verstandelijk gehandicapten. Deze kindertehuizen bieden onderdak aan circa 1.400 kinderen. Overigens worden in Armenië, net als in de hele voormalige Sovjet-Unie, kinderen die nog één ouder hebben al als wees beschouwd. De bovengenoemde kindertehuizen vangen ook kinderen op die nog wel beide ouders hebben, maar die hen niet kunnen of willen onderhouden. De levensomstandigheden in deze kindertehuizen zijn over het algemeen slecht. Daarnaast zijn er drie door internationale NGO's geleide kindertehuizen, waar de situatie beter is. De meeste kindertehuizen vangen kinderen op tot hun achttiende. Daarna moeten ze op eigen benen staan. Vanwege gebrek aan vervolgvorzieningen lukt dit vaak maar matig. Het ministerie probeert overigens wel dit proces te begeleiden.

Ook zijn er zo'n 40 internaten in Armenië. Bij deze internaten is een school. De kinderen gaan 's avonds en in de weekeinden naar huis. Op deze internaten zitten voornamelijk kinderen waarvan (een van) beide ouders nog leven. Volgens het hoofd van het Departement voor Families, Vrouwenzaken en Kinderen zijn de leefomstandigheden in kindertehuizen relatief beter dan in internaten. Vanaf begin 2001 is regelgeving van kracht geworden, waarin minimale verzorgingseisen zijn neergelegd. Volgens dezelfde gesprekspartner zou wederopvang van teruggestuurde in Nederland afgewezen AMA's mogelijk zijn tot en met 16 jaar.

Veel kindertehuizen zouden kinderen ouder dan 16 jaar niet meer willen opvangen.

De Armeense regering werkt samen met de in het land aanwezige internationale organisaties, waarmee projecten worden gestart die zich richten op hulp aan vrouwen en (dakloze) kinderen. UNICEF financiert bovendien een op vrouwen en kinderen gericht gezondheidsproject.

Een toenemend aantal kinderen¹¹⁷ leeft in Jerevan permanent op straat. De autoriteiten proberen dit probleem op te lossen door de kinderen onder te brengen in kindertehuizen en voor (kleine) vergrijpen voor korte of langere tijd op te sluiten. De straatkinderen lopen bovendien kans het slachtoffer te worden van politiegeweld. Hun gezondheidstoestand is veelal slecht.

5.4 Activiteiten van internationale organisaties

5.4.1 VN-activiteiten

Op 17 september 1992 werd een overeenkomst gesloten tussen Armenië en de Verenigde Naties (VN) om een kantoor van de VN in Armenië te vestigen. Een van de belangrijkste onderwerpen waar alle VN-organisaties zich in Armenië mee bezighouden, is het Nagorny Karabach conflict. Het voornaamste doel hierbij is om de internationale gemeenschap te voorzien van informatie over het conflict.¹¹⁸

Daarnaast verleent de VN humanitaire en technische assistentie in Armenië. Deze activiteiten worden voornamelijk uitgevoerd door United Nations Development Programme (UNDP), World Food Programme (WFP), Food and Agriculture Organisation (FAO) en Industrial Development Organisation (UNIDO).

Tot slot is de VN actief betrokken bij activiteiten betreffende ontwapening, vrede en internationale veiligheid in Armenië. Dit uit zich vooral in training van nationale vredesmachtstroepen.

---

¹¹⁷ Volgens overheidsfunctionarissen zou het om 600-700 kinderen gaan.

¹¹⁸ Bron: website van permanente vertegenwoordiging van de VN in Armenië (www.un.int/armenia/mission/mission_activities.html)

5.4.2 Raad van Europa-activiteiten

De Raad van Europa (RvE) houdt zich in Armenië vooral bezig met technische assistentie (wetgeving en training). Zo is eind september 2002 een monitoring report van de Parlementaire Assemblée uitgebracht waarin hervorming van het Wetboek van Strafvordering werd voorgesteld. De RvE gaat een rapporteur aanstellen voor Nagorny Karabach. De RvE heeft tevens meegewerkt aan de opstelling van de nieuwe Mediawet.

5.4.3 OVSE-activiteiten

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) is op een groot aantal gebieden actief in Armenië, zoals gevangenhervorming, verkiezingswaarneming, assistentie voor benoeming van ombudsman en gender activiteiten.

Gevangenhervorming uit zich onder andere in scholing van gevangenispersoneel, reïntegratiecursussen, en psychologische hulpverlening voor gevangenen. Zodra de Wet op de Ombudsman is aangenomen, zal de OVSE assisteren om deze wet te implementeren. De OVSE heeft tevens meegewerkt aan de opstelling van de nieuwe Mediawet.

De OVSE is nauw betrokken bij alle verkiezingen. Voor de verkiezingen in 2003 zal de OVSE onder andere meehelpen aan een herziening van de Kieswet en aan de totstandkoming van de Central Election Committee (CEC).

5.4.4 UNHCR-activiteiten

UNHCR heeft recentelijk geen zogenaamde 'Position Paper' over Armenië uitgebracht. Wel bestaat er een 'Background Paper' uit 1999, waarin een overzicht wordt gegeven van groeperingen die - afhankelijk van de individuele omstandigheden - beschouwd zouden kunnen worden als risicogroepen.

Het lokale UNHCR-kantoor in Jerevan maakt zich zorgen over de opvang in Armenië van asielzoekers uit staten die niet behoren tot de voormalige Sovjet-Unie. Van staatswege worden deze personen niet of nauwelijks opgevangen, terwijl ook UNHCR daar in lang niet alle gevallen voor kan zorgen. UNHCR stelt geen gevallen te kennen van schendingen van het refoulementverbod door Armenië, maar vindt dat de rechten van asielzoekers wel wat beter mogen worden nageleefd. UNHCR heeft zich het afgelopen jaar actief ingezet om de in 1999 door het Armeense parlement aangenomen nieuwe vreemdelingenwet te voorzien van

goedwerkende en efficiënte procedures en training van betrokken overheidsinstellingen te ondersteunen.

De Armeense autoriteiten spannen zich daarentegen wel in voor de integratie van etnisch Armeniërs afkomstig uit Azerbeïdjan die permanent in Armenië geregistreerd staan, en zijn nog soepeler geworden in de naturalisatieprocedures voor deze groep mensen (zie tevens paragraaf 5.2).

De integratie van de vluchtelingen in de Armeense maatschappij is nog steeds een moeizaam proces. UNHCR, die hierbij met projecten helpt, spreekt nog steeds van een aantoonbare slechtere arbeid- en woonsituatie voor deze mensen ten opzichte van de autochtonen. UNHCR's belangrijkste doelstelling in de verslagperiode in Armenië was het bevorderen van de integratie van etnisch Armeense vluchtelingen in de Armeense maatschappij, met name door het stimuleren en ondersteunen van het naturalisatieproces. UNHCR Jerevan heeft het afgelopen jaar actief campagne gevoerd om vluchtelingen (dat wil zeggen etnisch Armeniërs uit Azerbeïdjan) te bewegen zich te laten naturaliseren. Ruim 26.000 vluchtelingen hebben tot nu toe het Armeense staatsburgerschap aangenomen. UNHCR benadrukt in de campagne de voordelen van het staatsburgerschap, zoals het recht om te mogen stemmen.¹¹⁹

5.4.5 ICRC-activiteiten

Het Internationale Comité voor het Rode Kruis (ICRC) in Armenië richt zich voornamelijk op het Nagorny Karabach conflict, waarbij de nadruk ligt op het opsporen van vermiste personen en de uitwisseling van krijgsgevangenen.

Daarnaast houdt ICRC zich bezig met de situatie in Armeense gevangenissen. Een van de hoogste prioriteiten hierbij is het bestrijden van tuberculose in gevangenissen, en het opbouwen van lokale gezondheidscentra en revalidatiecentra.

Tot slot heeft ICRC programma's ontwikkeld, waarbij ze tracht de bevolking bewust te maken van het feit dat in de frontlinie nog steeds mijnen aanwezig zijn als gevolg van de oorlog. ICRC probeert het risico op verwondingen als gevolg van mijnontploffingen te verkleinen.

¹¹⁹

In de Verkiezingswet van april 2000 is vastgelegd dat vluchtelingen mogen stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen.

5.5 **Beleid andere Europese landen**

België

Er is in België geen bijzonder beleid ten aanzien van Armeniërs. Het merendeel van de in België verblijvende Armeense asielzoekers baseert zich op dienstweigering of een gemengd Armeens-Azerisch huwelijk. Indien het asielrelaas als geloofwaardig wordt beoordeeld, kan dit leiden tot erkenning als vluchteling. Voor wat betreft aanhangers van diverse politieke partijen (zoals Dashnak-aanhangers), gaan de Belgische autoriteiten ervan uit dat deze personen geen reden meer hebben om vervolging te vrezen. Alle afgewezen uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst.

Duitsland

De belangrijkste asielmotieven van Armeniërs zijn: het hebben van de Azerische etniciteit, het behoren tot de religieuze gemeenschap der Jeziden, dienstweigering of desertie. De meeste aanvragen van Armeense asielzoekers worden afgewezen. De Duitse autoriteiten stellen zich op het standpunt dat dienstweigeraars niet bestraft worden, indien zij zich na terugkeer in Armenië bij de bevoegde oproepingsautoriteiten vervoegen. Ook gaan de Duitse autoriteiten er in beginsel van uit dat er momenteel geen sprake meer is van vervolging van etnische minderheden of politieke opposanten. Afgewezen, uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst. Volgens Duitsland bestaan er geen belemmeringen voor verwijdering naar Armenië. Wel wordt op humanitaire gronden aanbevolen de terugkeer van alleenstaande moeders met kleine kinderen niet in de winter te laten plaatsvinden.

Denemarken

Het merendeel van de Armeense asielzoekers beroept zich op dienstweigering. Er bestaat geen specifiek beleid. Alle afgewezen, uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst.

Frankrijk

Door de Franse autoriteiten wordt ten aanzien van Armeense asielzoekers geen specifiek beleid gevoerd. Afgewezen en uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst.

Verenigd Koninkrijk

In het Verenigd Koninkrijk komen slechts weinig asielzoekers uit de Kaukasuslanden. Voor Armenië bestaat geen bijzonder beleid. De beslissingen zijn meestal negatief. Afgewezen en uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst.

Zweden

De instroom van asielzoekers uit Armenië is niet bijzonder groot. De meeste Armeniërs claimen dat zij gediscrimineerd worden op grond van hun etniciteit. Ook is er een groep die zegt getuige te zijn geweest van criminele activiteiten en hiervoor bedreigd te worden. Vrijwel geen enkele asielzoeker uit Armenië komt in aanmerking voor erkenning als vluchteling. Afgewezen en uitgeprocedeerde asielzoekers worden in beginsel verwijderd naar het land van herkomst.

6 Samenvatting

Volgens de laatste officiële volkstelling in oktober 2001 zou Armenië circa 3,1 miljoen inwoners hebben. Internationale organisaties spreken daarentegen over slechts 2 miljoen inwoners, vanwege de enorme exodus die de laatste tien jaar heeft plaatsgevonden. Circa 95% van de bevolking in Armenië is van etnisch Armeense afkomst. Etnisch Azeri komen nauwelijks meer voor in Armenië.

De laatste gemeenteraadsverkiezingen vonden plaats op 20 oktober 2002. De Republikeinse partij en de nationalistische pro-president Dashnakpartij, haalden de meeste stemmen. De presidentsverkiezingen werden gehouden op 19 februari en 5 maart 2003. De parlementsverkiezingen zullen plaatsvinden op 25 mei 2003.

De economische situatie is, ondanks licht herstel op enkele terreinen, nog zorgwekkend en het nog onopgeloste conflict rond Nagorny Karabach en de Turkse blokkade belemmeren economisch herstel. Een groot deel van de bevolking bevindt zich onder de armoedegrens en kan niet zonder hulp van internationale organisaties in de eigen levensbehoeften voorzien.

In de verslagperiode is geen vooruitgang geboekt in de oplossing van het Nagorny Karabach conflict. De presidenten van Armenië en Azerbaidjan hebben elkaar in 2002 nog een aantal keren ontmoet, maar de onderhandelingen zitten muurvast. De mensenrechtensituatie in Nagorny Karabach is vergelijkbaar met de situatie in Armenië. Uitzondering hierop is het bestaan van de doodstraf. In Nagorny Karabach wordt nog steeds de doodstraf geëist in rechtszaken, maar daadwerkelijke uitvoering heeft niet plaatsgevonden.

Een nieuw wetsvoorstel op het gebied van mensenrechten is nog in parlementaire behandeling. Een van de wetsartikelen voorziet in het instellen van een Ombudsman. Er zijn diverse mensenrechtenorganisaties actief in Armenië die openlijk activiteiten kunnen ontplooien, ook indien dit kritiek impliceert op mensenrechtenschendingen door de overheid. Er is echter in Armenië niet een zodanige openheid en vrijheid dat er gesproken kan worden over een open en levendig publiek debat over de belangrijke mensenrechtenkwesies. Sinds de toetreding tot de Raad van Europa op 25 januari 2001 is Armenië gehouden aan de juridische verplichtingen die het lidmaatschap met zich meebrengt.

Persvrijheid wordt in de Grondwet gegarandeerd, maar geweld en bedreigingen nopen veel journalisten tot een vorm van zelfcensuur. Zo is ook godsdienstvrijheid in de Grondwet gegarandeerd, doch Armenië kent twee geloofsgemeenschappen aan wie de wettelijk vereiste registratie geweigerd is: de Jehova's getuigen en de hare krishna's. De geregistreerde geloofsgemeenschappen ondervinden doorgaans

weinig problemen. Jehova's getuigen zijn wel vaker het slachtoffer van pesterijen en intimidatie dan andere religieuze minderheden, voornamelijk vanwege hun standpunt over dienstplicht en hun missionaire activiteiten.

Alhoewel er in de afgelopen jaren vele justitiële hervormingen zijn doorgevoerd, voldoen de rechtsgang en de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht nog steeds niet aan de internationale normen. Verdachten worden vaak langer in voorarrest vastgehouden dan de wettelijke maximale termijn van 96 uur. Mishandeling door politie- en veiligheidsfunctionarissen tijdens voorarrest komt nog steeds vaak voor. In het Armeense leger is nog steeds sprake van grove ontgroeningmethoden, pesterijen en gewelddadige omgangsvormen. Hoewel de doodstraf formeel nog steeds kan worden opgelegd, bestaat de facto een moratorium op de uitvoering ervan. In Armenië zouden nog steeds Azerische krijgsgevangenen aanwezig zijn.

In Armenië zijn thans elf nationale minderheidsgroepen erkend. Etnisch Azeri horen hier niet bij. De in Armenië levende etnische minderheden ondervinden doorgaans geen aan etnische afkomst gerelateerde problemen. De slechte sociaal-economische situatie in Armenië treft etnische minderheden, maar ook Armeniërs ondervinden last van deze slechte sociaal-economische situatie. Thans wonen nog enkele honderden etnisch Azeri's in Armenië. Dit zijn voornamelijk vrouwen, ouderen en (kinderen van) gemengd gehuwden. Deze groep treedt zo min mogelijk op de voorgrond en is doorgaans sociaal geïntegreerd. Er zijn geen berichten bekend over discriminatie of geweld door de overheid of burgers tegen deze in Armenië levende etnisch (half)Azeri's.

Dienstplichtontduiking komt nog steeds op grote schaal voor. De laatste jaren is de opsporing van dienstweigeraars echter verscherpt. Dienstplichtontduikers en deserteurs hangt een strafrechtelijke vervolging boven het hoofd. Ook Jehova's getuigen proberen de dienstplicht te ontlopen. Zij weigeren in dienst te gaan vanwege religieuze redenen. In 2001 zaten 18 Jehova's getuigen in de gevangenis wegens dienstweigering op grond van gewetensbezwaren. Het is nog niet mogelijk om alternatieve dienstplicht te vervullen. Een conceptwet op de Alternatieve Dienstplicht is tot dusver nog niet in het parlement behandeld.

Het wetsartikel waarin homoseksualiteit in Armenië strafbaar is, is buiten werking gesteld in afwachting van een formele herziening van het Wetboek van Strafrecht. Vanwege de traditionele maatschappelijke normen in Armenië hebben vrouwen sociaal en economisch een achterstandspositie. Armenië is zowel een land van herkomst als van doorvoer als het gaat om vrouwenhandel. Internationale organisaties schatten dat het om circa 700 vrouwen per jaar gaat. Met name jonge vrouwen en meisjes van sociaal kwetsbare groepen worden slachtoffer van vrouwenhandel.

Sinds de onafhankelijkheid in 1991 zijn veel Armeniërs uit hun land geëmigreerd op zoek naar betere werkmogelijkheden of in het kader van gezinshereniging. De Armeense diaspora is inmiddels uitgegroeid tot een totaal van 8 miljoen mensen, waarvan de meesten in de VS, Frankrijk en het Midden-Oosten wonen.

Eind 2001 bevonden zich meer dan 264.000 vluchtelingen, vrijwel allen etnisch Armeens, in Armenië. De Armeense overheid stimuleert naturalisatie en integratie. Ondanks de inspanningen van de Armeense overheid verloopt het integratieproces van etnisch Armeense vluchtelingen nog steeds moeizaam. Vele uit Azerbaidzjan gevluchte etnisch Armeniërs willen hun vluchtelingenstatus niet verliezen, omdat deze status enige voordelen met zich meebrengt.

Armeense staatsburgers worden op 18-jarige leeftijd meerderjarig. Voor de opvang van alleenstaande kinderen zijn weliswaar voorzieningen, maar de kwaliteit is doorgaans – vanwege gebrek aan financiën – slecht te noemen. Verreweg de meeste kinderen, van wie de ouders niet meer in staat zijn voor hen te zorgen, worden opgevangen door (verre) familieleden. Een toenemend aantal kinderen leeft op straat.

Een aantal internationale organisaties is in Armenië aanwezig om onder andere hulp en bescherming te bieden aan vluchtelingen, en de Armeense autoriteiten te steunen in het democratiseringsproces. Een van de belangrijkste onderwerpen waar alle VN-organisaties in Armenië zich mee bezighouden, is het Nagorny Karabach conflict.

UNHCR biedt hulp bij integratie van vluchtelingen in de Armeense maatschappij. Het lokale UNHCR-kantoor in Jerevan maakt zich zorgen over de opvang in Armenië van asielzoekers uit andere dan voormalige sovjetstaten. UNHCR stelt geen gevallen te kennen van schendingen van het refoulementverbod door Armenië.

De autoriteiten van enkele andere West-Europese landen hanteren geen specifiek beleid ten aanzien van asielzoekers uit Armenië. Uitgeprocedeerde en afgewezen asielzoekers dienen deze landen in principe vrijwillig te verlaten en kunnen anders worden verwijderd naar het land van herkomst.

Literatuurlijst

Voor het ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare rapporten:

Amnesty International, Report 2002, January to December 2001: Armenia (Londen, 2002)

Council of Europe, Honouring of obligations and commitments by Armenia (Straatsburg, september 2002)

Danish Immigration Service, Report on roving attaché mission to Azerbaijan, Armenia and Russia (Kopenhagen, november 2000)

Economist Intelligence Unit, Country Profile 2002: Armenia (Londen, september 2002)

Human Rights Watch, World Report 2002, Armenia (Londen, 2002)

International Committee for the Red Cross, ICRC Annual Report 2001, Southern Caucasus: Armenia and Azerbaijan (Genève, 2001)

International Helsinki Foundation for Human Rights, Human Rights in the OSCE Region: The Balkans, the Caucasus, Europe, Central Asia and North America 2002: Armenia (Wenen, 2002)

International Organisation for Migration, Migration Trends in Eastern Europe and Central Asia, 2001-2002 Review (Genève, 2002)

U.S. Committee for Refugees, Worldwide Refugee Information, 2002 Country Report: Armenia (Washington, 2002)

U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2001: Armenia (Washington, maart 2002)

U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2002: Armenia (Washington, oktober 2002)

De volgende websites zijn geraadpleegd:

- www.amnesty.org

- www.armeniaforeignministry.com
- www.armeniaweek.com
- www.assembly.coe.int
- www.elections.am/English/
- www.ethnologue.com
- www.gov.am/en/
- www.igc-private.ch
- www.parliament.am
- www.un.int/armenia/mission/mission_activities.html

Bijlage(n)

I Aanvragen van asielzoekers uit Armenië

Asylum applications received from Armenia by European Participating States for the year 2000, 2001 and 2002¹²⁰

Participating State	2000	2001	2002 ¹²¹
Austria	165	1.259	1.985
Belgium (1)	1.331	571	311
Denmark (2)	295	47	29
Finland	9	8	4
France (1)	381	554	788
Germany (3)	903	913	843
Ireland	38	13	5
Italy	-	12	-
Netherlands	812	529	409
Norway	65	175	148
Spain	460	163	67
Sweden	214	183	310
Switzerland (3)	368	318	417
United Kingdom (4)	84	91	56
Total	5.125	4.836	5.372

(1) Accompanied minor dependants are not counted.

(2) Denmark changed the way of counting asylum applications in 2001 to be in line with the other EU Member States. Data since 2001 includes persons who are returned to a safe third country and persons who are transferred or re-transferred to another EU Member State under the Dublin Convention.

(3) Monthly data are not corrected in Germany, nor Switzerland. The differences between the monthly data and the final yearly data are adjusted by the column for annual corrections.

(4) Monthly totals contain an estimate for dependants

¹²⁰

Bron: www.igc-private.ch

¹²¹

Voor het jaar 2002 zijn de gegevens opgenomen tot en met november. Voor Denemarken, Finland, Frankrijk, Ierland, Noorwegen en Spanje zijn de gegevens verwerkt tot en met oktober, voor Groot-Brittanië zijn de gegevens opgenomen tot en met september 2002.

II Lijst van gebruikte afkortingen

BNP	Bruto Nationaal Product
CAT	Verdrag tegen Marteling en Andere Wrede, Onmenselijke of Vernederende Behandeling en Straffen
CCPR	Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten
CCPR-OP1	Optioneel Protocol bij het Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten
CEC	Central Election Committee
CEDAW	Verdrag inzake Uitsluiting van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen
CERD	Internationale Verdrag inzake Uitsluiting van Alle Vormen van Rassendiscriminatie
CESCR	Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten
CRC	Verdrag inzake de Rechten van het Kind
EECA	Eastern Europe and Central Asia
EU	Europese Unie
FAO	Food and Agriculture Organisation of the United Nations
GOS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten
ICRC	International Committee for the Red Cross
IDP	Internally Displaced Persons/ binnenlands ontheemden
IOM	International Organisation for Migration
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie

NGO	Non-gouvernementele Organisatie
NK	Nagorny Karabach
OVIR	Afdeling Visa en Registratie van ministerie van Binnenlandse Zaken
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PACE	Parliamentary Assembly of the Council of Europe
RF	Russische Federatie
RvE	Raad van Europa
UNDP	United Nations Development Programme
UNIDO	Industrial Development Organisation
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten
WFP	World Food Programme
WvSr	Wetboek van Strafrecht

III Topografische overzichtskaart van Armenië in de Kaukasus

IV Topografische kaart van Armenië

V Topografische kaart van Armenië en Azerbaidzjan met ligging van Nagorny Karabach

